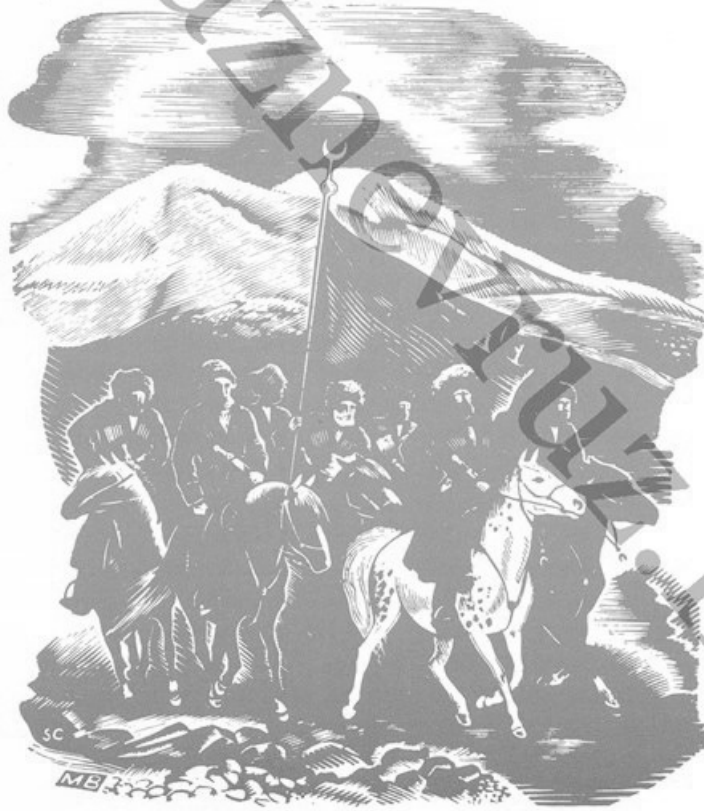

«Ey yer ve göklerin Hükümranı! Vatan ve din düşmanlarına
karşı cihadımızda bize yardım et ve bizi düşmanların şerrinden korusun!»
— İmam Şamil —

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

Yıl:4

Ocak-Şubat-Mart 1998

Sayı: 13

İÇİNDEKİLER

Ondokuzuncu Yüzyılda K. Kafkasya'nın Siyasal Yapısı	
Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN.....	1
Rus Şovenizmi ve Onun Tehlikesi	
Fevziye BAYRAMOVA	7
MÜRİDİZM (Müridlerin Dünyası)	
Ahmet Hazer HIZAL.....	10
Sarıkamış'ta Kafkas Halk İnanışları	
Dr. Yaşar KALAFAT	16
Karaçay-Malkarlıların Eski Folklor Ürünleri	
T.M. HACİVE.....	20
KİTAPLAR –“Çerkesler”–	
Osman ÇELİK.....	26
KARAÇAY-MALKAR Nart Destanları	
Adilhan ADİLOĞLU	39
DAĞISTANDA İMAM ŞAMİL'İN	
İKİYÜZÜNCÜ DOĞUM YILI KUTLAMALARI	
Musa RAMAZAN.....	42
Karaçay Halk Edebiyatı Araştırmaları	
“KEMİŞHAN”	
Mahmut DÜDA / Yılmaz NEVRÜZ.....	45
İki Kasım 1943'ü Okurken	
Hasan KALLİMCİ	46
Ahmet Yesevi Vakfı İmam ŞAMİL'in	
200. Doğum Yılı Münasebetiyle	
Panel Düzenledi.....	48

Birleşik
KAFKASYA
Üç Aylık Dergi

Genel Koordinatör:
Yılmaz NEVRÜZ

Sahibi:
K.K.Karaçay-Balkarlılar
Kültür ve Yardımlaşma
Derneği adına:
Hüsnü KÜÇÜK

Yazı İşleri Müdürü:
Mehmet KARAÇAY

Yazın:
Cahide BAŞÇI

Haberleşme Adresi:
Mrk. P.K. 62
ESKİŞEHİR

İdare:
Akcami Mah.
Zeytinler Sk. 2
Odunpazarı - ESKİŞEHİR
Tel: 0.222.221 66 97
Fax: 0.222.230 34 07

Yurtdışı Yıllık Abone:
40\$

Yurtiçinde:
Dernek hesabına
350.000 TL. bağışta
bulunmak suretiyle
temin edilebilir.

Posta Çeki No: 112736
(Mehmet KARAÇAY)

*Dergideki yazılar kaynak
gösterilmek suretiyle
alınabilir.*

Dizgi-Baskı:
ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri
Tel: 0.222.236 00 51
ESKİŞEHİR

SELKA HAZIR BETON
Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Alpu Yolu 2. Km. 26000 ESKİŞEHİR
Tel: 0.222.227 93 99 – 227 99 76 Fax: 237 74 30

TOKOĞLU ECZANESİ
Ecz. H. Cahit TOKOĞLU

Devlet Hastanesi Yanı BURSA Tel: 0 (224) 222 91 82

Elmadagı Cad. No. 109 Taksim / İSTANBUL
Tel : 0 (212) 233 34 06 – 233 34 07
Fax : 0 (212) 247 33 33

Otosan

Yetkili Yedek Parça Bayii

Beytullah ASİL
Acente

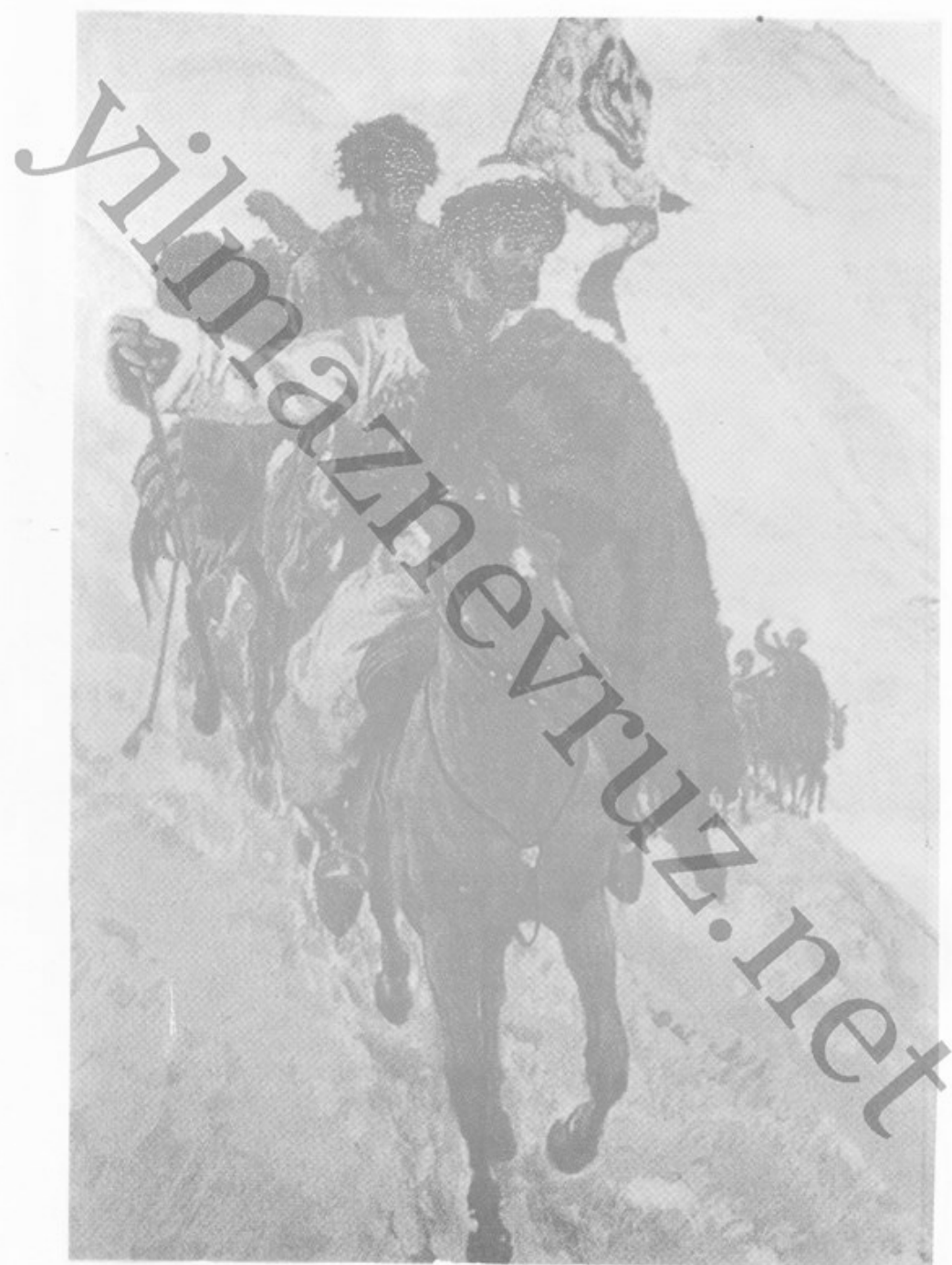

Hamamyolu Cad No: 32 ESKİŞEHİR Cep: 0.532.311 64 31
Tel: 0.222.231 49 00 – 230 62 68 Fax: 221 34 60

MERKEZ ECZANESİ
Ecz. Rıza KOÇ

Hükümet Meydanı 35/1 Sivrihisar / ESKİŞEHİR Tel: 0 (222) 711 40 42

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

Yıl:4

Ocak-Şubat-Mart 1998

Sayı: 13

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA KUZAY KAFKASYA'NIN SİYASAL YAPISI*

Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN

Kafkasya, Orta Asya ile Ön Asya arasında yer alan bir geçiş merkezidir. Tarihin her döneminde buradan birçok kavim gelip geçmiştir. Bunların bir kısmı batıdan gelip doğuya doğru geçmişler, bir kısmı da doğudan gelerek batıya doğru bir geçiş sürecini izlemişlerdir. Hemen hemen her dönemde görülen bu gelip geçişler, burasını bir anlamda bir kavimler kapısı konumuna getirmiştir. Bağladığı kıta bölgeleri dikkate alındığında, Kafkasya'nın çok büyük bir bölge olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, buna rağmen, bu bölgede elliye yakın boy, kavim ve etnik topluluk bulunmakta ve bunlar yüzyıllardır bir arada yaşamaya çalışmaktadırlar. Bölgesel konumdan gelen çeşitli zorluklar, Kafkasya'nın istikrarlı bir geçmişe sahip olmasına izin vermemiş ve günümüze kadar sürüp gelen olaylar dizisi Kafkasya tarihini yönlendirmiştir.

Kafkasya Kuzey ve Güney olarak iki kısma ayrılmaktadır. Aradan geçen yüksek sıra dağlar, böylesine bir doğal bölünme meydana getirmesine rağmen, birçok açıdan Kuzey ve Güney Kafkasya'nın tarihi ortaktır. Güney Kafkasya'da zaman süreci içinde oluşmuş başlıca üç ulus bulunmasına karşılık, Kuzey Kafkasya'da yüzyıllar içinde bir uluslaşma süreci yaşanmamıştır. Nitekim, bu yüzden kırk civarında etnik kabile, boy ya da kavim gene taşındıkları özelliklere sahip olarak bugün de varlıklarını sürdürmektedirler. İnsanlığın, Fransız Devrimi ile beraber girmiş olduğu süreç içinde, dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan uluslaşma süreci, Kuzey Kafkasya'da belirginlik kazanamamış ve bu nedenle de günümüzdeki kavimler düzeyinde yaşam sürüp gelmiştir. Ermenilerin ve Gürcülerin batı ile daha yakın ilişki içinde olmaları, onlara uluslaşma sürecini kazandırırken, Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan etnik topluluklar

böylesine bir şanstan uzak kalmışlar ve ortaya ciddi bir anlamda Kafkasya Ulusu çıkaramamışlardır. Bütün dünyada onsekizinci ve ondukuzuncu yüzyıl, uluslaşma eğilimleri içinde geçerken, Kafkasya'nın dağlı halkı, bunu başaramamıştır.

Kafkasya'nın kavimler kapısı olması, sürekli yeni göçleri gündeme getirirken, güney ve kuzeyden gelen saldırılar nedeniyle yaşanan savaş dönemleri, bu bölgenin halkını sürekli bir savaşçı yapıda tutmuş ve bu nedenle de durmuş ve oturmuş bir kültürel yapılanma, diğer bölgelerdeki gibi görülmemiştir. Dağlı yaşam biçimi, örf ve adetleri bu doğrultuda yönlendirmiş, uluslaşmaya giden bir kültürel yapılanma ortaya çıkamamıştır. Bin yıldır, Kuzey Kafkasya'da yaşayan küçük halkların ortak adı Kafkasyalıdır. Ne var ki, hepsi alt boy isimlerine öncelik ve önem verdiklerinden, bu ortak bölge adı, aynı zamanda bir ulusun da adı olamamıştır. Avrupa'daki küçük topluluklar, Alman, Fransız, İtalyan ya da İspanyol ulusu olarak büyük bir birlik oluştururken, sürekli savaşmak zorunda kalan çeşitli bölgelerden gelen istila ve baskınların altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalan Kafkasyalıların uluslaşma eğilimini geliştiremedikleri görülmektedir. İşte bu olumsuz durum, Kuzey Kafkasya'da geçen yüzyılda ya da bu yüzyılda bir ulus devlet kurulmasını önlemiştir. Kendi aralarında bir araya gelerek, ulus devlet kurma şansını yakalayamayan Kuzey Kafkasyalılar da, tüm cesaretlerine, savaşçılıklarına rağmen, ulus öncesi dönemin yaşam biçimi olan kabile yaşamından günümüzde bile kurtulamamışlardır. Modern çağların, ulus devlet modeli bir siyasal yapı olarak, Kuzey Kafkasya'nın gelişim tarihinde görülmemiştir.

Bir araya gelerek kendi ulusal devletlerini kuramayan Kuzey Kafkasya halkları, üçlü bir kuşatma altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Güneyde İran, kuzeyde Rusya ve batıda Osmanlı İmparatorluğu Kafkasya'nın siyasal gündemini belirleyen güçler dengesini oluşturmuşlardır. Doğuda kalan Orta Asya bölgesindeki Türk Hanlıkları Kafkasya'nın siyasal gündemi açısından çok etkin olamamışlardır. Özellikle Altınordu Devleti'nin yıkılmasından sonra, Kafkasya üçlü denge içinde varlığını korumaya çalışmıştır. Ne var ki, tarihin çeşitli dönemlerinde kuzey, güney ya da batıdan gelen askeri güçler, Kafkasya'yı kendilerine bağımlı bir siyasal düzene doğru yönlendirmişler ve kesinlikle Kafkasya'nın kendi başına bağımsız bir siyasal yapılanma ile tarih sahnesine çıkmasına izin vermemişlerdir.

Kafkasya tarihi incelendiğinde, Hazar Devleti'nin önemli bir yeri bulunduğu görülmektedir. Hazar Devleti, Orta Asya'dan Kafkasya'ya göç eden Türklerin kurmuş olduğu bir devlettir. Uzun süre Şaman dinine inanan bir toplum yapısı çerçevesinde yaşamını sürdüren Hazar İmparatorluğu, daha sonraları, kuzeyden Rusların Hristiyanlığı yayma saldırıları, güneyden de Abbasilerin Müslümanlığı bu bölgeye getirme çabaları karşısında, kendi bağımsız siyasal düzenini ayakta tutabilmek için, diğer tek Tanrılı din olan Yahudiliği benimsemiş böylece Hristiyanlığın ve Müslümanlığın egemen olduğu Rus ve Arap emperyalizmlerine karşı kendisini koru-

mak istemiştir. Ne var ki, Hazar İmparatorluğu bu son çabasında da başarılı olamamış ve bir süre sonra Ruslar kuzeyden Hristiyanlığı, Araplar da güneyden Müslümanlığı Kafkasya'ya getirerek yaymışlardır. Hazar Devleti'nin çöküşünden sonra Yahudi Türklerin önemli bir kısmı Balkanlara ve Doğu Avrupa ülkelerine göç etmiş, Kafkasya'da Yahudi sayısı azalmış, buna karşılık Müslümanlık ve Hristiyanlık hızla yayılarak küçük küçük toplulukları kendi yanlarına çekmiştir.

Kuzey Kafkasya hem Müslümanlığın hem de Hristiyanlığın yayılma alanı olunca, bu bölgenin daha çok doğu kısmında ve orta bölgelerinde Müslüman topluluklar, batı kısmında ise Hristiyan topluluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yerel dağ kültürlerinin ötesinde bu iki tek Tanrılı din Kuzey Kafkasya'nın olduğu kadar güneyin de sosyal ve siyasal yapılanmalarında etkin rol oynamıştır. Öyleki, Rus emperyalizmine karşı ilk kurtuluş hareketleri, İslamın cihad anlayışı çerçevesinde gündeme gelmiş din hem Kafkas toplumlarını bir din savaşına doğru yönlendirmiş hem de bu doğrultuda bir bölgesel siyasal yapılanmayı gündeme getirmiştir. Din faktörünün günden güne önem kazanmasıyla beraber, toplumsal yaşam biçimi değişmiş, gelenekler artık dinsel boyutta anlam kazanmaya başlamıştır.

Ondokuzuncu yüzyıla gelene kadar, Kuzey Kafkasya'nın dinsel gelişimi diğer Müslüman bölgeler gibi ağır olmuştur. Bu süreci hızlandıran ana öge Rus saldırıları ve buna karşı yürütülen sürekli savaşlar olmuştur. Bu nedenle de, Kuzey Kafkasya'daki siyasal yapılanma daha çok İslamın yönlendirmesinde savaşıma yönelik bir biçimde oluşmuştur. Rus yayılmacılığı zaman içinde, Kuzey Kafkasya halkını bir İslamcı direnişe doğru iterken, böylesine bir gelişmenin sonucunda Müridizm hareketi doğmuştur. Rus baskı ve yayılmacılığının yaratmış olduğu büyük tepkiler Kuzey Kafkasya halkını, kendi gerçeklerine göre yönelmeye ve örgütlenmeye doğru sürük-lüyordu. Bunun sonucunda da Müridizm hareketi ortaya çıktı. Çeçen asıllı bir imam olan İmam Mansur 1875 yılında Ruslarla savaştan sonra Müridizm hareketini başlatır ve Kuzey Kafkasya'nın Müslüman toplumlarını bu hareketin şemsiyesi altında toplama çaba gösterir. Her müslüman Kafkasyalı'yı bir Mürid olarak kabul eden Müridizm, İmam Mansur'un önderliğinde gelişerek, tüm Kuzey Kafkasya'yı etkisi altına almıştır.

Ruslara karşı kutsal savaş anlamında GAZAVAT adını alan Kuzey Kafkasya Müridizmi Rus ve Hristiyan düşmanlığı doğrultusunda gelişme gösterirken, İslamın kutsal mekanı olan Cenneti kılıçların ucunda göstermiş ve bu doğrultuda sürekli savaşan bir toplum düzeni kurmaya öncelik vermiştir. Savaştan ve kafirlerden kaçanları lanetleyen Müridizm Kuzey Kafkasya halklarını ortak ideal ve savaş düzeni çerçevesinde bir araya getirmeye çalışmıştır. Etnik farklılıklar ve dağlı yaşamın getirdiği kopukluklar, ortak ideal ve düzenli savaş yapılanması ile aşılma çalışılmıştır. İmam Mansur hem savaşıyor hem de Kuzey Kafkasyalıları birlik içinde ahlaki ve dinsel kurallara saygı gösteren bir cemiyet düzenine getirebilmek için çaba gösteriyor-

du. Müridizm, Çeçen bölgesinden çıkarak, bir anlamda mücadele tarikatı biçiminde geliyor ve diğer Kuzey Kafkas boylarını da bir araya getirerek yeni bir sosyal ve siyasal düzen kurmayı hedefliyordu.

Rus vahşetine tepki olarak doğan Müridizm, Rus yayılcılığına karşı Osmanlı yardımı ile güçlenmek istedi. Osmanlılar yardım talebini karşılıksız bırakmadılar, zaman zaman askeri yardım gönderdiler. Savaş için varolan büyük potansiyel giderek, Kuzey Kafkas toplumunun hem sosyal hem de siyasal düzenini oluşturuyordu. Dağlıların ortak bir devlet örgütünden mahrum bulunmaları, sahip oldukları büyük savaş gücünü yeterli bir doğrultuda kullanmalarını engelliyordu. Savaş olduğu zaman halkın tamamı dövüşmeye başladığı için, her savaş toplumsal yapıyı değiştiriyor ve kalıcı bir düzen kurulmasına izin vermiyordu. Dağlılar tek başlarına kahramanca savaşmalarına rağmen, dayanışma ve yardımlaşma ile oluşturulacak işbirliği düzeninin, siyasal bir güç olabilmek açısından önemini anlayamamışlardı. Yüksek cesaret ve savaş gücü dağlılarda vardı ama, Ruslarda da savaş planları, disiplin ve örgütlenme gücü bulunuyordu. Sürekli savaşların genel gidişini etkileyecek öğelere Rusların sahip olması, onlara zaman içinde üstünlük sağladı. Dağlı Kafkasyalılar meydanlarda kazandıkları savaş zaferlerini kalıcı bir siyasal düzene kavuşturamadıklarından, zaman içinde Ruslar plan, program, disiplin ve örgütlenme gücü ile Kafkasya'nın tüm bölgelerinde egemen oldular. *Ruslar, ayrıca Kafkasya kavimleri arasında birliği bozmak için, etnik ve kültürel farklılıkları sürekli olarak kışkırtmışlar ve böylece, bu kavimlerin bir araya gelerek bir uluslaşma süreci içine girmelerini, sonunda bir ulusal devlet olarak Kafkasya Devleti'ni kurmalarını engellemiştir. Provokasyonları rüşvetler izlemiş, Rusya kendisine bağlı bir işbirlikçi yapıyı bu bölgede oluşturmaya çalışmıştır. Dağlıların ortak bir örgütlendirmelerinin bulunmaması, Rusların işini her zaman kolaylaştırmıştır.*

İşte böylesine bir yapı ve süreç içinde, İslam dini ve buna bağlı olarak gelişen Müridizm hareketi Kuzey Kafkasyalılar için tek birlik sağlama şansı idi. *Müridizmin ana hedefi, tüm boyları bir araya getiren bir Birleşik Kuzey Kafkasya Devleti'nin kurulmasıdır. Tüm Müridlerin ortak bir bayrak olarak İslamın çatısı altında bir araya gelmeleri, Hristiyan Rus yayılcılığına karşı bu bölgede, yeni ve bağımsız bir devletin oluşumunu sağlayacaktı. Sürekli devam eden savaşların içinden böyle bir siyasal devlet yapısı çıkacağı için, bu devlet gelecekte de savaşçı bir yapıda olacaktı. Askeri bir düzenin kalıcı bir biçimde oluşturulması öncelik taşıyordu. Müridizm bir tarikat olmaktan çok, Kafkas toplumunu siyasal güç düzeyine dönüştürme hareketi olarak gelişmeler göstermiştir. Din uğrunda kutsal cihad olan Gazavat'a ulaşana kadar sürecek olan askeri düzen daha sonra, siyasal düzen biçiminde devlete dönüşecekti. Bu nedenle, Kafkasya Müridizmini yalnızca dinsel bir akım olarak görmek doğru olmaz. Müridizm dinin gücünden yararlanılarak bir siyasal düzen kurma çabasıdır. Kuzey Kafkasya'da uzun süre yokluğu hissedilen düzensizliği giderme girişimidir.*

Kafkasya Müridizmi, Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığını hedefleyen bir akımdır. Bir süre sonra, dağlıların kendilerine özgü bir düzen kurmalarına giden yolu açtı. Ne var ki, Rus saldırıları durmadığı için Kafkas insanı sürekli olarak savaşmak zorunda kaldı. Müridizmin açtığı düzen kurma yolu, sürekli savaşlarla kesildi. Sivil anlamda devlet örgütlenmesine bir türlü zaman kalmıyor, sürüp giden savaşlar bu bölge insanını askeri bir düzen içine çekiyordu. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında Kuzey Kafkasya'da ilk devletleşme eğilimleri görülüyor ve yarı devlet oluşumları gündeme geliyordu. Ruslarla sürdürülen savaşlar giderek süreklilik gösterdikçe, sanki bir devlet varmış gibi askeri düzenleşme gündeme geliyordu. *Değişik boylarda göze çarpan feodal yaşam tarzları askeri düzen içinde ikinci planda kalıyor ve yerel beyler, savaş dönemlerinde otoritelerini yitiriyorlardı. Savaşa karar verme noktasında her topluluğun halkı geniş meydanlarda toplanıyor ve yerel meclis varmış gibi kararlar alıyorlardı. Bu da bir anlamda, toplu yaşamın siyasal boyut kazanmasına yardımcı oluyor ve devlet yokluğunu gideren bir siyasal girişim olarak anlam kazanıyordu.*

İmam Mansur'un başlatmış olduğu Gazavat rüzgarı, daha sonraları ondokuzuncu asrın ortalarında İmam Şamil ile en yüksek noktasına erişti. Ondokuzuncu yüzyılda Kafkasya üzerindeki Rus baskıları en üst aşamaya gelince, dağlı halkın tepkisi, İmam Şamil'in önderliğinde yürütülen kurtuluş savaşı oldu. Rus saldırılarına karşı Dağıstan'ın Avar asıllı halkı İmam olarak Şamil'i seçti ve onun önderliğinde örgütlenmeye başladılar. Şamil tüm Dağıstan ve Çeçenistan'ı kendi önderliğinde topladıktan sonra uzun yıllar Ruslara karşı savaş verdi ve önemli zaferler elde etti. Şamil Kuzeydoğu Kafkasya'nın yanı sıra orta Kafkasya'yı da savunarak Kafkas birliğinin ilk temellerini atmıştı. Vatan sevgisi ve bağımsız yaşama ideali, giderek tüm Kuzey Kafkasyalıları Şamil'in önderliği altında birleştiriyordu. Eşit olmayan koşullarda İmam Şamil'in orduları büyük zaferler elde etmişlerdir.

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden uzun savaşlar sonucunda İmam Şamil'in Ruslar tarafından teslim alınması, Kuzey Kafkasya'da Rus egemenliği döneminin başlangıcı olmuştur. Kuzey Kafkasyalıları daha tam anlamıyla devlet kuramadan Rus işgali altına girmişler ve Moskova'ya bağlı bir siyasal örgütlenme yerel düzeyde gündeme gelmiştir. *Rusların denetiminde, Kuzey Kafkasya'da yerel birimler oluşturulmuş ve kentleşme süreci başlatılmıştır. Yeni oluşturulan kentlere geçen dağlı halk buralarda yeni bir tür siyasal düzene Rus baskısı altında alışmaya başlamıştır. Rusya'nın güney eyaletlerinden birisi durumuna sürüklenen Kuzey Kafkasya, ondokuzuncu yüzyıl boyunca bağımsız devlet kurma şansını elde edememiştir. Yüzyılın ilk yarısı savaşlarla geçtiğinden ancak ikinci yarıda bir bağımlı devletleşme sürecini yakalayabilmişlerdir.*

Kuzey Kafkasya halkları, ulus sorununu geçen yüzyıl içinde çözemediği için, ulusal devletini de kuramamıştır. Rusların sürekli engellemesi ile önlenen Kuzey Kafkasya devleti, ancak yarım yüzyıllık Rus işgalinden sonra Çarlığın çöküşü döne-

minde gündeme gelebilmiştir. Rusya'da Çarlık Birinci Dünya Savaşı sonrasında çökünce, ortaya çıkan iç savaş ve kaos döneminde Kuzey Kafkasya halkları da ayaklanmışlar ve kendi bağımsız gelecekleri için dayanışma sağlayarak 1918 yılında Bağımsız Kuzey Kafkasya Federasyonu'nu kurmuşlardır. Kuzey Kafkasya'nın tüm etnik bölgeleri yedi ayrı cumhuriyet olarak bu bağımsız federasyon içinde yer almışlar ve kurdukları ortak devletleri ile de yirminci yüzyılda bağımsız yaşama dayanan bir gelecek kurmak üzere yola çıkmışlardır. Ondokuzuncu yüzyılda yaşanan olayların birikimi, bu kez yardımcı olmuş ve Kuzey Kafkasya Federasyonu hızla kurulmuştur.

Ne var ki, bu yüzyılın başlarında Rusya'da ortaya çıkan Sovyet devriminden sonra oluşturulan kızıl ordunun işgali ile, bu bağımsız Kafkas Federasyonu'na son verilmiş ve Kuzey Kafkasya yeniden Moskova'ya bağlı bir siyasal düzene sokulmuştur. Zorla ve baskı ile kurulan bu yeni düzeni Kuzey Kafkasyalılar hiçbir zaman benimsememişler, ellerine geçen ilk fırsatta, ikinci dünya savaşı yıllarında ayaklanmışlardır. Daha sonra Sovyetler Birliği çökünce de Çeçenler'in öncülüğünde Kuzey Kafkasya halkı gene bağımsız yaşama ideali doğrultusunda yeni ve bağımsız bir devlet kurmak üzere yola çıkmışlardır. Günümüzde sürüp giden bu uzun soluklu mücadele, İmam Mansur ile İmam Şamil'in başlattığı yolda emin adımlarla ilerlemektedir. Ondokuzuncu yüzyılın savaşları, bu bölgenin dağlı halkına vatan kavramını öğretmiştir. Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar olan bu bölge Kuzey Kafkasya insanının vatanıdır ve bu insanlar da tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi kendi vatanında özgür yaşamak istemektedirler. Bu haklı istek, üç yüzyıldır süren bağımsızlık savaşlarından kaynaklanmakta yeni bir yüzyıla girme aşamasında kutsal bir anlam kazanmaktadır. Dünya kamu oyu, ondokuzuncu yüzyıl boyunca Kafkas halkından esirgenen bağımsız yaşama şansını artık, Kuzey Kafkasya'nın dağlı insanlarına da tanımak zorundadır. Küçük adaların bile bağımsız devlet statüsüne sahip olduğu günümüzde, tüm Kuzey Kafkasya'nın bağımsız bir devlet statüsüne sahip olmaya hakkı vardır. Birçok küçük devletin bağımsızlığının tanındığı günümüzde, böylesine bir kutsal hakkı, Kuzey Kafkasya'ya tanımamak hak ve hukuka uygun düşmemektedir.

*Bu yazı, Ahmet Yesevi Vakfı'nca İmam Şamil'in 200. doğum yıldönümü münasebetiyle düzenlenen panelde tebliğ edilmiştir (25.10.1997).

ALINTI...

Ruş Şovenizmi ve Onun Tehlikesi

Fevziye Bayramova*

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya ve Rus halkı bir dönem ideolojisiz yaşamak zorunda kaldı. 70 yıl boyunca bu kocaman devleti, bu halkı Komünist ideolojisi bir arada tutabildi. *Perestroyka* gelince Komünist ideolojisinin yerine demokrasi gelir diye bir umut ışığı doğmuştu. Fakat bu demokratikleşme süreci Batı'nın sandığı kadar kolay olmadı. Rusya'nın belli başlı liderleri ve aydın kısmı elbette demokrasi ilkelerini sonuna kadar desteklediler, fakat sıradan halk geniş kitleler demokratikleşemedi gitti. Çünkü demokrasinin temelinde başka halkların haklarını tanımak gibi önemli bir unsur var. Rus halkı ise yüzyıllar boyu devam eden istila politikasını izleyen bir ulus olarak, hiç bir zaman kendi yönetimi altında yaşayan diğer milletlerin haklarını tanımak istemedi. Bu yüzden Rus halkı Sovyetler Birliği'nin dağılmasını da, toprak kaybı olarak nitelendirerek, çok ağır karşıladı ve bu toprakları tekrar bir araya toplama hayali ile yaşamaya başladı. Yeni bağımsız devletlerin bağımsızlıklarını hiç bir zaman kabullenemeyen, haznedemeyen Rusya için kendi sınırları içinde yaşayan, Rus olmayan halkların bağımsız olmaları söz konusu bile olamaz.

Eğer Rusya sınırları içinde yaşayan halkların bağımsız olmalarına hak tanırса, kendinin ne kadar istilacı ve sömürgeci bir millet olduğu ortaya çıkacaktır, ve Rusya bunu kabullenmek zorunda kalacaktır. Son derece kibirli bir millet olan Rus halkı için kendi hatalarını kabullenmek adeta ölüme eşit manasına gelmektedir. Demokrasi ilkelerinin Rusya'da tutunamadığının esas nedeni budur.

Bu nedenle Rus halkı Çeçen savaşına karşı çıkmadı. "*Bütün ve Bölünmez Rusya*" sloganı Rus halkının yaşam sloganı oldu. Devlet yönetimi de Rusların bu zihniyetini çok iyi biliyor ve gerektiği zaman ustaca kullanıyor. Ne zaman iç işlerinde bir karışıklık, istenmeyen huzursuzluk meydana gelirse, hemen bir "dış tehlike", Rus "düşmanı" imajı yaratılıyor (o Çeçen, Tatar, diğer Müslüman halklar, kısacası Rus olmayan herhangi bir millet olabilir) ve Rus halkı varolan enerjisi ile "*bütün ve bölünmez*" Rusya'yı kurtarmak için harekete geçiyor. Sonuç olarak Rus halkının birikmiş nefreti ve kızgınlığı kendisini ücretsiz çalıştırarak açlığın eşğine getiren, devlet yönetimine değil de, "Rus devletinin bütünlüğünü" tehlike altına koyan Rus olmayan halklara karşı yöneltilmiş oluyor.

1996 yılının yazında Rusya'da Cumhurbaşkanı seçimleri sırasında Komünist rejimi yeniden gelebilirdi. Halk da buna hazırды ve eski rejimi istiyordu. Çeçenistan savaşının en kızışmış döneminde, Rus olmayan halklar şovenist ideolojisinin güçlenmesinden korkarak, o zaman Komünistlere oy vermişlerdi. Özerk cumhuriyetlerin hepsinde, Komünist lideri Züganov ilk turda oyların yüzde 60-65 'in almıştı. En kalabalık Müslüman nüfusuna sahip olan Dağıstan, Tataristan ve Başkurdistan'da bu oran yüzde 70-80'e kadar çıkmıştı. Bunun temel sebeplerinden biri sosyal adaletsizlik, ikincisi ise, iyice tırmanışa geçen şovenist ideolojisine Komünist ideolojisi karşı koyma teşebbüsüdür.

Çok sıkı propaganda, baskı ve hile yolu ile Yeltsin rejimi eski yerinde kaldı. Fakat kimse bu rejime artık demokratik rejim diyemez. Kendi halkını açlığa mahkum eden, Çeçenistan'ı kan gölüne çeviren, diğer milletleri hiçe sayan bu yarı şovenist, yarı otoriter rejim artık demokratik olamazdı. Yeltsin yönetimi halk baskısından

(*) Tataristan "İttifak" Millî Bağımsızlık Partisi Başkanı.

korkarak, halkın duygularına hitaben Rus milliyetçisi rolünü oynamaya başlasa da, Rus halkı ciddi şekilde, gerçek manada şovenist platform'da duran partiler etrafında toplanmaya başladı. Devlet buna karşılık vermedi, çünkü Yeltsin rejimine iktidarda kalmak gerekiyordu. Böylece 1996'nın sonuna doğru, 1997'nin başında Rus halkının şovenist ideolojiyi resmi şekilde benimsemesi ile Rusya'da ideoloji krizi sona ermiş oldu.

Rusya Liberal Demokratik Parti lideri Jirinovskiy'den "Vatan ve Namus" Partisi lideri Lebed'e kadar bir çok siyasetçi Rus unsurunu temel ilke olarak aldılar. Yüzlerce ufak Rus, Hristiyan partiler ve hareketler, hem program bazında, hem eylemleri ile bu ilkelere destek çıktılar. Gelecek seçimleri gözönüne alarak, Moskova belediye başkanı Lujkov bile, Rusların sempatisini toplamak amacıyla, Kırım hakkında demeçler vermeye başladı ve başka devletin sınırları içinde bulunan Akyar (Sevastopol) şehrini Rus şehri olarak ilan etti. Rus halkı da bunu alkışlayarak karşıladı.

Bütün bu gelişmeler önümüzdeki seçimlerde Rus unsurunu ön plana çıkartan ve Rusların milli duygularını okşayan partilerin en büyük ragbeti göreceğini göstermektedir.

Rusya için bu bir tehlike mi yoksa sağ kalabilmek için son bir çaba mı? Rus unsuru ne demek? Rusya'nın yüzde 80'ni Rus. Rusların Rus ideolojisi etrafında toplanmaları gayet tabii görünebilir. Fakat, şunu da unutmamak lazım, Ruslar millet olarak oluşmadan önce çok büyük topraklara sahip olan bir halktır. Bütün bu topraklar asırlar boyunca silah zoruyla elde edilen başka halkların yerleridir. Ruslar için Rus ideolojisi bu toprakları bir arada tutarak, Rus devleti biçiminde yaşatmak demektir. Yani, burada devletçilik unsuru, milletçilik unsurundan daha ağır basıyor, bu yüzden Ruslar "Rus" devletini oluşturan bu değerli toprakları kaybetmemek için başka halklarla ölümüne savaşılmaya hazır. *Rus ideolojisi - savaş ideolojisi demek, şovenizm ideolojisi demek, Rus ulusunu hepsinden daha üstün görmek, başka halkları da , onların haklarını da tanımamak demektir.* Rusya içinde yaşayan "başka" halklar arasında ise ön sırada Türk, Müslüman halklar yer almaktadır. Rus ideolojisi bizim için, Rusya Müslümanları için, çok tehlikeli bir ideoloji demek.

Rus halkı bugün korkunç manevi çöküş içindedir. Halk içiyor, hatta kadınlar, çocuklar arasında bile alkolizm had safhaya ulaşmıştır. Bunun yanında zina, hırsızlık, cinayet ve intihar vakaları büyük ölçüde artmış durumda. Maalesef, Rus milletinin bu olumsuz yönleri, karışık aileler sayesinde diğer milletlere de bulaşıyor. Eğer Rus milleti bu kötü sıfatlarından kurtulamazsa, onun geleceği yok demektir. Eğer Rus halkı kendisini tehdit eden belaların, suçlusu olarak başka halkları görmese, manevi çöküşünün sebebini kendi içinde arasa idi, biz Rus ideolojisini belki de bir milli ideoloji olarak kabul edebilirdik.

Rus halkının bu trajedisine biz seyirci kalmak istemiyoruz, çünkü Rus halkı kendisi ile birlikte başka milletleri de degradasyona sürüklüyor. Rusların millet olarak sağ kalabilmesinin tek yolu var; o da dinlerine ve köklerine, gerçek kimliklerine geri dönmeleri ve başka halklara da bunu yapmaları için hak tanımalarıdır. Rus halkının aydınları bu konu üzerinde çalışmalıdırlar, çünkü milletin yokedicisi de kurtarıcısı da kendi içindedir.

Rus şovenizminin acı meyvelerini bugünden görmek mümkündür. Çeçenistan faciası, Rus milletinin de faciası, utancı ve krizidir. Devamlı Kırım meselesinin gündemde tutulması, "entegrasyon" maskesi altında bağımsız Beyaz Rusya'nın "yutulması", BDT devletlerinde Rus ordusunun bulunması, aç halkını NATO'nun gelişmesi ile korkutarak Rus ordusunu güçlendirme çabaları, Kıbrıs'ın Rum tarafına silah satılması, Rusya devlet radyo-televizyonunda durmadan Türk-Müslüman halklarını aşağılama propagandası, Kazakistan ve Kırgızistanda devamlı "Rus azınlığı" meselesinin canlı tutulması, "Rus azınlığının hakları kısıtlanıyor" bahanesi ile, Baltık cumhuriyetlerinin iç işlerine karışması-bunların hepsi Rus şovenizminin en açık örnekleridir.

Rus şovenizminin iştahı hayli kabarık olup, onun en büyük arzusu Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kaybedilen toprakları tekrar biraraya toplamaktır. Bu hayali gerçekleştirmek için en elverişli, en uygun yerler bağımsız Orta Asya Türk Cumhuriyetleridir. Bunun üç sebebi var: Birincisi, bu cumhuriyetlerin yöneticileri hepsi

Komünistler ve Moskova'da parti mektebi gören insanlardır. Bunların hepsini Moskova kulislerine pek gizli şeyler bağlamaktadır. İkinci sebep, bu cumhuriyetlerde çok güçlü bir Rus faktörünün, yani Rus nüfusunun bulunmasıdır. Bu "yerli Ruslar" in ise uslu yaşamaya niyetleri yoktur, her fırsatta varlıklarını hissettirmeye hazırlar. Üçüncü sebep ise bu cumhuriyetlerde milliyetçi faktörün yok sayılacak kadar zayıf olmasıdır. Orta Asya Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını sadece Sovyetler Birliği'nin dağılması sayesinde, hiç mücadele etmeden aldılar. Bu yüzden bu Türk cumhuriyetlerinde milliyetçi bir kitle yetişmedi. Yukarıda belirtilen faktörler yüzünden bugünkü bağımsız Türk cumhuriyetleri yeniden kolayca Rusya egemenliği altına girebilirler.

Rus olmayan halklar bu yaklaşan tehlike karşısında nasıl korunmalıdırlar? Biz, Rusya'da yaşayan Rus olmayan halklar ancak milliyetçilik, İslam, ve demokrasi prensipleri ile Rusların baskısından kendimizi koruyabiliriz. Yani Rus milliyetçiliğine ve şovenizmine karşı Tatar, Başkurt, Çeçen, v.s. milliyetçiliği, Hristiyanlaştırma'ya karşı İslam, otoriter Rus rejimine karşı demokrasi prensipleri ile karşı koyabiliriz. Bu yaşam tarzı sadece bizim için değil, tüm BDT devletlerinde yaşayan ve Rus olmayan halklar için de geçerlidir. Aksi takdirde, hiç kimse Rus tesirinden, kolayca kurtulamaz.

Bizim dünya kamu oyu'na Rusya'nın bir imparatorluk; ideolojisinin ise büyük Rus şovenizmi olduğunu ispatlamamız lazım. Çünkü dünya Rusya'nın *perestroika*'dan sonra demokratik bir ülke haline geldiğini düşünmektedir ve tüm gücü ile ona yardım etmektedir.

Tepeden tırnağa kadar nükleer silahlarla donatılan Rusya'ya bu kadar yardım etmek, kendi sonunu hazırlamak demektir. Bugün Rusya'daki Rus olmayan milletlere yardım etmek, onların bağımsız olmalarına hak tanımak ve imparatorluk kışkırtıcıdan kurtulmalarına yardım etmek lazımdır. Bağımsız Tatar ve Başkurt halklarının dünya için herhangi bir tehlike oluşturdukları düşünülemez. Ancak Rusya içinde kaldıkları takdirde bu halklar da kozmopolit Rusya vatandaşları olarak, başka ülkelere karşı bir maşa olarak rahatça kullanılabilirler.

Dünya'da hiç bir imparatorluk sonsuza dek sürmedi. Rusya'yı da aynı kader bekliyor. Eğer biz, bu süreci hızlandırmazsak, Rusya ve Rus şovenizminin dünyaya büyük zararlar getirmesi mümkündür. Gördüğümüz gibi, bugün Rusya büyük sallantı içinde, demokrasi ilkeleri ve kapitalizm halka refah getirmeyince, diskredite edildi. Şovenizm ideolojisi ise büyük çatışmalara yol açabilir. Rusya'da askeri darbe ihtimali de hayli yüksek. Yıllar boyunca Rus şovenizminin temel direği, son kozu ordu olmuştur. Çünkü Rus mentalitesi demokratik bir lidere güçlü otoriter yönetimi tercih ediyor. Rus ordu yöneticileri ise Rus halkının taleplerini karşılayacak durumdadırlar. Olası bir askeri darbe olursa, Rus halkı bunu memnuniyetle kabul edecek, darbeden en çok zarar görecektir milletlerin arasında ise Rus olmayan halklar olacaktır.

Bunun yanında Rusya'da Rus-Yahudi çatışmasının çıkma ihtimali de hayli yüksektir. Çünkü *perestroika* 'yı başlatanların, bugün devletin başında oturanların ve reformların fikir babalarının çoğu Yahudi kökenlidir. Bunu Rus halkı çok iyi bilmektedir ve ekonomik kriz'den çıkan bütün zorlukların sorumlusu olarak demokrat-Yahudileri görmektedirler. Rusya'da bugün yüzlerce anti-semit gazete ve dergi çıkmakta, Yahudilere karşı propaganda içeren kitaplar neşredilmektedir. Rus halkının Yahudilere karşı nefreti ve kabullenemezliği gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, yüzyılın başında olduğu gibi Yahudi programları ile sonuçlanabilir. Eğer böyle bir şey olursa, bizim, Rusya'nın Türk-Müslüman haklarının, çok doğru politika izlememiz ve bu iki ateş arasında kalmamamız lazımdır, çünkü iki taraf ta bizi bu kavgada alet olarak kullanmaya çalışacaktır.

Fakat biz kendi topraklarımızda, kendi tarihi vatanımızda yaşıyoruz. Bize Tanrı tarafından Türklük gücü ve iman verilmiştir. Bizim asırlar boyu muhafaza edilen ve bozulmayan Türk dilimiz, sağlam Türk köklerimiz var. Demek geleceğimiz de var. Sadece ümitsizliğe kapılmamız ve durmadan mücadele etmemiz lazım.

("Yeni Türkiye" dergisi. Sayı: 16, Temmuz-Ağustos 1997)

MÜRİDİZM (Müridlerin Dünyası)*

Ahmet Hazer HIZAL

"Bir düşünce kitlelerin malı olur olmaz, bir kuvvet haline gelir."

Bu bahiste :

1. Rus yayılması karşısında İslam aleminde endişeler.
2. Tasavvuf erbabının Kafkasya ile ilgilenmesi.
3. Tarikatların maneviyatı güçlendirme çabaları.
4. Milli ve dini onuru koruma amacı.
5. Tarikatların manevi fonksiyonu.
6. Nakşibendi Tarikatı'nın prensipleri.
7. Tarikattan (Milli-dini-siyasi örgüte) ideolojiye geçiş.
8. Müridizm'in devlet teşkilatı.
10. Müridizm'in askeri teşkilatı.
11. Müridlerin ve Kafkaslıların aşk ve azmini gösteren bazı mücadele sahneleri incelenecektir.

Çarlık Rus ordularının Kafkasya'yı istila hareketlerinin sistemli bir şekil alması 1722'den itibaren başlar ve 1864'te Kafkasya'nın zaptı ile sona erer. Bunun son 35 senesi halkın milli önderlerinin yürüttükleri "İmamlar devri" kendine özgü teşkilatı ve ideolojisiyle MÜRİDİZM diye anılır. (Gazi Muhammed 1829-1832, İmam Hamzat 1832-1834, İmam Şamil 1834-1859.)

Ruslar her çeşit zorbalıkla ülkeye sızmaya ve halkı köleleştirmeye başlayınca, tarih boyunca hiçbir istilaya boyun eğmemiş Kafkas kabileleri, kendilerinin her taraftan sıkıştırıldığını anladılar.

Tek kurtuluş yolu, milli birlik ve beraberliği tesis edecek bir lider ve disiplinli bir teşkilatın emrinde topyekün bir mücadeleydi. İslam dini işgalcilerle savaşmayı emrediyordu. Düşmanın hakimiyetini kabul etmek, dini ve milli haysiyete sığmayan utanç verici bir şeydi. Şerefini hayatından daha çok seven bir millet için artık fasilasız çarpışmaktan başka bir çare yoktu (Milli Kaynaklara göre Sirvanşahlar Yurdu, İst. 1931, Zeynel Cihangir).

Rus yayılmasının bir sel gibi İslam dünyasına yönelmesi büyük endişelere sebep olmuştu. Şirvan'ın Rus işgaline uğramasından sonra büyük vatansever Şeyh İsmail, hac dönüşü devrin fikir erbabı ve tasavvuf büyükleri ile bu meyanda büyük manevi otorite sahibi Şeyh Halid Süleymanla Bağdat'ta görüşmüştü. Devrin Nakşibendi üstadı olan bu muhterem zatın telkinleri ile -şimdiye kadar ruhi terbiye ile meşgul- tarikattan, mücadelede örgüt olarak yararlanılması kararı alındığı biliniyor. Böylece Şeyh İsmail görevlendirildi. 18. Yüzyıl sonlarında Şirvan, tarikatın merkezi ve faaliyet alanı haline geldi. Ancak durum işgalcilerin şüphesini çekmişti; bunların "dünyayı terketmiş dervişler" olmadığını, yeni dinamik bir hareketle karşı karşıya geldiklerini anlamışlardı. Müridler Rusya içlerine sürüldü. İsmail Efendi Türkiye'ye geçti. Bu durumda "Müridler hareketi" Şirvan'da sön-erken İsmail Efendi'nin öğrencilerinden **Buharalı Muhammed** tarafından Dağıstan'la temas kuruldu. Tarikat kısa zamanda dağları sardı ve mücadelenin ideolojik önderliğini üstlendi. Nakşibendiliğin prensiplerinden biri siyasetten ve siyasilerden uzak durulması hasebiyle, zamanla tarikata sadece manevi bir bağ ile bağlı ayrı bir teşkilat meydana geldi. Bu, durumun zaruretinden ileri gelmişti. Rusların ve batı dünyasının Müridizm dediği bu milli hareket kendini sadece Müslüman **Mücahitler** olarak adlandırıyordu. Halk tarafından seçilen imamlar (önder) Kafkasya şartları içinde ilim ve hareket sahibi, gözünü budaktan sakınmayan liderlerdir. Bilhassa Şamil

ilk ikisinin şehadetinden sonra dahi bir teşkilatçı ve devlet adamı olduğunu göstermiştir. Şamil'in çağında tarikatın manevi müşşidi Şeyh Cemaleddin Kumuki hazretleriydi . Diğer imamlar gibi Şamil de ondan feyz ve himmet almıştır.

Müridizm'in amaçları 3 bölümde mütalaa edilebilir:

1. Dini ve ahlaki amacı:

Sarsılmaz bir iman ve mükemmel bir ahlak yoluyla manevi yükselme sağlamak ve örnek kadro yetiştirmek .

2. Askeri amacı:

Tarikatın demir disiplini ile itaat ve fedakârlığa alışan öncüler ve fedailer grubunu askeri bir nizam dahilinde teşkilatlandırmak ve daha sonra bunlardan disiplinli bir ordu oluşturmak.

3. Milli ve siyasi amacı:

Bütün kardeş Kafkas kabilelerini Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar birleştirmek. *Böylece dilleri farklı fakat ortak bir kültür ve ahlaka sahip bu kavimler, din birliği ortak paydasında birleşerek bir millet olma şuuruna erişeceklerdi.* Asil karakterler basit kavgalarda zayı olmamalı herkes vatani için fedakarlık yapmalıydı. Düşmanın korkusu, birlik şuurunun kökleşmesiydi. Şamil, kurduğu devlete Gürcüleri de katılmaya davet etmişti. Hristiyanlık taassubu ile Ruslara yanaşan Ortodoks Gürcü milleti tarihi bir hata yaptığını uzun esaret yıllarında sonradan anlayacaktı. Müridler hareketi "bir halk hareketi"dir. Aristokrat beylere, prenslere ve halkı ezen her çeşit despotik rejimlere karşıydı. *Şamil öyle bir İslami devleti amaçlıyordu ki, asr-ı saadet denilen Peygamber çağının demokratik prensiplerini ve adaletini taşısın.* Ancak savaş acımasızdı, o şartlarda bazı sert tedbirlere de başvurmak zorundaydı. *Şamil'in sistemi İslam dünyasında, hanedana dayalı rejimlerde endişe uyandırmıştır. Sömürgeci hakim çevrelerde ise, kendi bölgelerinde emsal teşkil eder korkusu ile desteklenmemiş hatta gizlice ruslara siyaseten yardım edilmiştir.*

Şimdi Müridlerin manevi dünyasını anlamak üzere geçmişe, tasavvuf ve tarikatlar dünyasına kısa bir yolculuk yapalım.

TASAVVUF VE TARİKATLAR DÜNYASI

"Tasavvuf; Allah aşkı, edep ve ahlak yoludur."

Tarikat: Kamil bir müşşidin yol göstermesiyle iman ruhunu terbiye ederek Hakka ulaştırın yoldur.

Müşşid: İnsanları irşad eden, yol gösteren, rehber.

Mürid: Bu yolun yolcusu olanlara denir.

Bir müşşid'e; mürid olduğuna dair, onun huzurunda ahdinden dönmeyeceğine söz vermeye ikrar denilirdi. Mürid'in pişmesi için çile gerekliydi. Ve önce nefsinin kibrini kırması yolunda sinanırdı.

Tarikatlar 8. ve 9. asırlarda ortaya çıktı. Bu asırlarda dinde gevşeklik başlamıştı. Dinin özü olan Allah aşkı ve vecdinden uzaklaşmıştı. İslamın özüne dönmek isteyen din büyüklerinden bazıları düşüncelerini sistemleştirdiler. İbadet ve ahlaka ait terbiyevi özel nizamlar konuldu. Tasavvufi ekoller ortaya çıktı.

Tasavvuf: Ruhun kötülüklerden temizlenerek, Allah sevgisini bütün benliğinde hissetme yolu. Ma'rifet ve hal ilmi. Kalbi yalnız Allah'a bağlamak, boş işleri terketmek, edepleri gözetmek (her makamın ve her vaktin bir edebi vardır). Tasavvuf güzel ahlaktır. *"Senin eşyaya malik olman, eşyanın sana malik olmamasıdır."* "Nefsi Allah'ın muradına terk", hal ilmi olduğundan yaşamakla anlaşılır, kal ilmi değildir sözle anlatılmaz denilmiştir.

Tasavvufi bilgiler farklı muhitlerde, toplum şartlarına uygun olarak sunulmuş, farklı terbiye yolları (tarikât-

lar) ortaya çıkmıştır. Tarikatlar çok yönlü eğitim kurumlarıydı. Müridler burada hayatın güçlüklerini göğüslemeyi, fedekarlığı, hoşgörüyü, yüce erdemi öğrendiği gibi kabiliyete göre dini ve dünyevi ilimler de öğretiliyordu.

Edebiyat, sanat ve meslek eğitimi, iş ahlakı ve görgü kuralları da öğretilirdi. Eğitimde esas, bilfiil yaşayarak öğrenmekti.

Tarikatlar geliştikleri milli ve sosyal çevrelere göre şekillenmişlerdir. Hind ve İran gibi hülya yağdıran muhitlerde ruhun derinliklerinde istiğraka dalmakla teselli aramak tabiidir. Kafkasya gibi savaş ve mücadelenin hüküm sürdüğü bir ortamda ise, tarikatın tabiata uygun bir şekil alması mukadderdir.

Bir kolu Kafkasya'ya uzanan Nakşibendi tarikatı, Bahauddin Buhari hazretlerine (1318-1389) dayanır. (Silsilesi Hz. Ebu Bekir'e çıkar. Hz. Peygamber'in sünnetine uygun ve bid'atlardan uzak, sadeliği esas alan bir yol takip eder.) Bu tarikatta sessiz zikir ve halkla sohbet yolu izlenir.

Abdülkadir Geylani hazretleri tarafından kurulan Kadiriye tarikatında açık zikir yolu vardır. Silsilece Hz. Ali'ye dayanır. Bilhassa *Çeçenistan'da güçlü olan Kadiriye tarikatı, Çeçenlerin heyecanlı ve savaşçı karakterlerine uygun gelmiştir. Rahmetli Said Şamil büyüğümüze Kadiriğin Çeçenlerde niçin revaç bulduğunu sorduğumda şöyle demişti: "Çeçenler coşkun tabiatlı insanlardır. Onları siperde tutmak zordur. Daha ilk ateşte savaş naralarıyla düşman üzerine saldırıyorlardı. Topluca ve açıkça zikir yapıyorlardı. Toplu zikirleri savaş danslarıyla karışıktı."*

Avarlar siper savaşçılarıydı. Onları hiçbir kuvvet siperlerinden atamazdı. Sonuna kadar dövüşürlerdi. Avarlar dağları gibi sessiz ve yalçın tabiatlı, duygularına hakim mizaçlarıyla Nakşiliği kendilerine daha yakın bulmuşlardır.

NAKŞİBENDİLİĞİN PRENSİPLERİ

"Dosta mübarekim, düşmana musibetim
Cenkte demir gibi, barışta mum gibiyim."

Abdülhalik Goncdıvanî Hz.

(Şah-ı Nakşibend ondan feyz almıştır.)

1. **İman ve teveccüh** : Derin bir inançla Allah'a yönelmek.
2. **İlim** : İlim tahsil etmek. ("Sermayen ilim, evin mescid olsun.")
3. **Ahlak ve edep** : Güzel ahlak sahibi olmak. Sabır ve tevazu, sade ve gösterişsiz olmak, kimseyi hakir görmemek, münakaşa etmemek, devlet idarecileri ve onların adamları ile dostluktan kaçınmak, siyasilerden uzak durmak.
4. **Gizli zikir** : Allah'ın yarattığı her şeyde O'nun yaratıcı gücünü hissederek zikretmek. Allah'ın zikri meleke haline gelince devamlı ve kaybolmayan bir huzur verir ki bu en yüksek mertebedir.
5. **İhlas** : Halis ve samimi niyet sahibi olmak. Her işinde Allah rızasını gözetmek.
6. **Nefsi tezkiye (temizleme)** : Nefsin bencil ve yırtıcı sıfatlarını ıslah ederek onu Hakka hizmet edecek hale getirmek.
7. **Tevbe** : Günahlara samimi pişmanlık.
8. **Tevekkül ve rıza** : Haklı davası için bütün gücünü sarfettikten sonra Allah'a teslimiyet. Her tecelli karşısında Allah'a güvenmek.
9. **Uzlet** : Görünüşte halkla, gerçekte Hakla beraber olmak.

10. Murakabe ve teyakkuz :

Murakabe : Nefsi hesaba çekmek ve kontrol etmek.

Teyakkuz : Her nefesinin değerini bilmek. Uyanık olmak, gaflete düşmemek.

11. Vukuf : Her anın halinden haberdar olmak. Mürid bu sayede halinin şükrü mü yoksa özü mü mucip olduğunu anlar.

Üç'e ayrılır :

a) **Vukuf-u adedi :** Zikirde belirli sayılara riayet.

b) **Vukuf-u kalbi :** Allah'ın yüceliği duygusu kalbe yerleşince, artık herşey O'nun varlığına nisbetle yok hükümde kalır. Bu duyguya **şühud** da denilir.

c) **Vukuf-u zamani :** Çağın gerçeklerinden haberdar olmak. Çağın bütün gelişmelerini takip etmek. Dostunu düşmanını bilmek. Allahu teala "zaman" (asr) üzerine yemin eder ki bu onun değerini gösterir. O halde zaman, insanın kendi nefesine, milletine, İslam alemine ve bütün insanlığa karşı sorumlulukları açısından en güzel bir şekilde kullanılmalıdır.

Çağın bilimsel gelişmelerini takip etmeyi, düşmanını gözlemeyi ve gerekli tedbirleri almayı gerektiren Vukuf-u zamani kavramı daima ilerlemeyi ve uyanık bulunmayı öngörür.

İDEALİST GAYRET

Allah aşkını kalplere naksettiği için Nakşibend lakabı verilen Bahauddin Buhari hazretleri buyurur ki :

"Tasavvuf yoluna yeni gelmiş bir talebe, nefisini emmare (canının istediğini yapan nefis) olmaktan kurtaramamış ise bir şeye öfkelendiği zaman şeytan ona yaklaşabilir. Şayet nefsi mutmaine (Allah'a sevgi ile bağlanmış nefis) derecesine çıkmış ise o kimsede öfkelenmek yerine GAYRET hasıl olur."

Bu prensip, insanları nefsanî, basit hesaplara öfkelenmekten men ediyor. Bu asabi ve deruni enerjiyi, ancak haklı davalar için; şerefi, dini ve millî varlığı tehlikeye ve hakarete uğradığı zaman kullanmasını öğretiyor.

MÜRİDLERİN MİLLİ-İDEOLOJİK TEŞKİLATI DEVLET HALİNE GELİYOR

"Müridler millî direnişin ideolojik kadrosu idi."

Ruslar kendilerine karşı savaştan bütün dağlıları "Müridler" diye tanımlıyorlardı. Gerçekte müridler millî direnişin ideolojik kadrosunu teşkil ediyorlardı. Halk onlara sahip çıkıyor ve takip ediyordu. Müridizm Anadolu'da emperyalist güçlere karşı verilen Kuvvayı-millîye hareketine benzetilebilir. Gazi Muhammed ve İmam Hamzat'ın kısa ama fırtınalı ömürleri yeterli teşkilat kurmaya imkan vermemişti. Nakşi prensiplerine göre yetiştirilmiş disiplinli müridler, Şamil gibi dâhi bir teşkilatçının elinde kuracağı devletin kadrosunu teşkil ettiler. Tarikatın büyük şeyhi, feyz alınan manevi bir makam durumundaydı. Nakşiliğin prensiplerinden biri "devlet idaresi" anlamında siyasete karışmamaktı. Ancak tarikatın genel anlamda "millî bir siyasetin" hazırlayıcısı olduğu muhakkaktır.

Dünyevi makamları elinin tersi ile iten tasavvuf ehli ile fırtınalı bir mücadelenin gerektirdiği katı realizm, aynı tip adamları gerektiriyordu. Hareketin bütünlüğü için birbirlerini tamamlıyorlardı. Şamil'in manevi müşşidi olan Cemaleddin Kumuki hazretleri hiçbir zaman kendi manevi makamının dışına çıkmamıştır. Şamil'i kendi yönünden desteklemekle beraber "mensup olduğu tarikatın kendisine ilham ettiği prensiplerle" millî ve askeri idareyi ve riyaseti Şamil'e bırakmıştır.

Şamil ilim ve irşad yeteneğine sahip, savaş sanatını ve siyasi ilimleri iyi bilen yiğit ve idealist bir liderdi. İslamın ahlaki değerlerini ferdi ve milli planda gerçekleştirecek milletini ortak bir ruhta birleştirmek ve Birleşik Kafkas Devleti'ni kurmak istiyordu. Şamil kendini hiçbir zaman mürşid olarak adlandırmamıştır. Kaluga'da esarette iken Rus hükümeti namına yanında bulunan Komiser Runovski'ye sohbetlerinden birinde tarikatın mahiyetini açıklarken "Cemaleddin Efendi Dağıstan'da sonuncu mürşiddir" demişti.

Şamil tam bir hareket (aksiyon) adamı idi, doğuştan generaldi. Bu yönleriyle önceki iki önderin de müşavirliğini yapmıştı.

Kafkasya'da bağımsızlık mücadelesi gittikçe ağırlaşan şartlar altında yapıyordu. Daryal geçidi Ruslar tarafından kontrol altına alınmış, ortada Kabardey ve Oset bölgeleri işgale uğramıştı. Güneyde devamlı İran ve Osmanlılar tarafından sıkıştırılan Gürcistan Krallığı Hristiyanlık dolayısı ile Rusya'nın himayesine iltica etmiş, sonunda istiklalini kaybederek işgale uğramıştı. Azerbaycan hanlıkları da parça parça yutulmuştu. Kuzeyde, batıdan doğuya iki deniz arasında uzanan Kazak kaleleri (stanitsa) hattı, dağılıları verimli topraklardan dağlara doğru sıkıştıyordu.

Beylerden bir bölümü coşkun milli duygularla Şamil'i desteklerken, bir kısmı da boş bir gururla halktan biri olarak gördükleri Şamil'i kısıkanıyordu. Küçük hanlıklar Ruslara karşı koyamayınca mecburen Rus hakimiyetini kabul etmişlerdi.

Sadece Dağıstan, Çeçenistan ve batıda Adigey ayrı ayrı hala direniyordu.

Şamil bir yandan fikirlerini yaymak ve taraftar kazanmak, diğer yandan iç ve dış düşmanlarla savaşmak ve hakimiyet kurduğu bölgelerde devlet idaresini yerleştirmek zorunda kalmıştır.

Rus hükümeti kurnazlık ve hile ile "beylere" yanaşmış onların hakimiyet ve idarelerine, kanunlarına, adet ve dinlerine karışmayacağına söz vererek işbirliklerini sağlamıştı. Hakimiyetlerini sağlamlaştırdıncı her zamanki gibi sözlerini tutmadılar. Onları aşağılık, onur kırıcı bir itaata mecbur ettiler. Mal ve mülklerini zorla gasbederek Kazaklara dağıttılar. Asırlardan beri halkı idare eden soylu zümreyi işkenceli bir ölüme mahkum ettiler. (Musa Kunduhov'un hatıraları, shf. 73)

Rus Çarlığı kral naibi prens Baryatinski (Kafkas müslümanları hakkında imparator 2. Aleksanr'a verdiği raporda) bunun büyük bir hata olduğunu yazıyor:

"Aristokrasinin düşmesiyle o zamana kadar kabilelere ayrılmış olarak yaşayan ve bu haliyle tarafımızdan kolayca yönetilmesi mümkün olan halk, bir dini ölkü ile birleşti. Bu da bir tek kişinin bütün bir mıntikanın dini ve idari şefi olabilmesini mümkün kıldı.

O zaman Kafkasya'da kafilere karşı savaş ilan edildi. Müridlikte tecelli eden dini bir cihad kuruldu. Böylece bize karşı boşanmış olan bu dini duygu bütün Kafkasya'ya yayıldı. Hepsini şeriate uydular. Dağlarda bu milli ve dini birlik kurulduğu ve bu da gittikçe "İmamlar"ın önemini arttırdığı ölçüde biz de askeri kuvvetlerimizi arttırmaya ve takviye etmeye mecbur kaldık. Gerçekten eskiden ufak bir kuvvetin asayişini sağladığı bir yerde bu kez alaylar istihdam etmek gerekiyordu. Bu nedenle son zamanlarda Kafkasya'da uygulanan yeni askeri düzen ümit vermekle beraber, silahla elde edilen başarıların devamı için bize pek zararlı olan müridlik akımını ve zihniyetini ortadan kaldırmaya çalışmak gerekir. Müridlik sadece bir dini akide değildir. Bu aynı zamanda halkı imtiyazsız sınıfsız kaynaştıran ve bir kitle haline getiren bir kanundur. Müridlik Peygamberin hukukunu içeren bir hükümetten başkasına boyun eğmiyor. Kafkasya'da elde ettiğimiz askeri başarılarla beraber müridliği yayıflatıp ona karşı sıkı önlemler almazsak er geç ortaya çıkacak bir imamın (önderin) etkisiyle ülkede yaptığımız yatıştırma uğraşları boşa çıkacaktır. Bu sonuç doğal olarak yeniden asalet esasına dayanan Kafkas örgütünü diriltmekle elde edilebilir. Böylece yerli aristokrasiyi yeniden diriltirken hükümet en kestirme yoldan islamiyeti yayıflatmış

olacaktır..." (Musa Kunduhov'un Anıları, s. 105-106, Çev. Musa Yağan, İst. 1978)

ŞAMİL DEVRİNDE MÜRİDİZM'İN DEVLET TEŞKİLATI

"Dünya dört şeye istinad eder: Alimlerin ilmi, emirlerin adaleti, salihlerin ibadeti, cesurların cesareti."

Hz. Muhammed (S.A.V)

Mürîdizmin devletinde imam (önder)/devlet başkanı halkın seçimi ile gelirdi. Kanunlar islami esaslara dayanırdı. Bu ana esasların ruhuna uygun olarak memleketin ihtiyaçlarına göre kanun yapma yetkisi islam devlet geleneğine uygun olarak "Divan" denilen bir meclisin elinde bulunuyordu. Çıkarılan kanunlara topluca Nizam-ı Şamil deniliyordu. Şamil idare sistemini kurarken ülkeyi naiplik ve vilayetlere ayırmış bunların başına hem askeri hem de sivil yetkileri haiz Naip'leri getirmişti. Avullar (köyler) mahallelere bölünmüştü. Bir cami ve 30 ev bir mahalle teşkil ediyordu. Bin evden ibaret bir kaç avul bir naiplik oluyordu. Üç veya dört naiplik bir vilayet idi. Vilayetlerin başındaki naibin rütbesi daha yüksekti. Yüksek rütbeli naiplerden bazıları : Ahberdil Muhammed, Şuayip Molla, Hacı Murad, Kabet Muhammed, Danyal bek, Taşav Hacı, Şamil'in oğlu Gazi Muhammed vb.

1840 lı yıllarda naiplerin sayısı 32 yi buluyordu. Küçük rütbedeki her naibin yanında bir kadı, yüksek rütbedekilerin yanında bir müftü bulunuyordu. Kadılar ve müftüler adalet makamını temsil ediyorlardı. Mahkeme kararı için naip de müracaat edebilirdi, ancak hüküm ve karar, bizzat kadıya aitti. Karar konusunda bir zorluk ortaya çıkarsa; kadı müftüye o da İmam'ın kendisine ve Divan'a müracaat ediyordu. İdare teşkilatı teftiş için muhtesib denilen gizli müfettişler vardı. Devlet hazinesinin gelirini vergi olarak toplanan zekatlar ve eskiden hanlara verilen otlak ve köylerin vergileri ve ganimetin 1/5 i teşkil ediyordu. (İmam Şamil - Şimali Kafkasya Dergisi, Varşova, No: 55-56, 1938)

Nizam-ı Şamil'de naipler hakkında hiyerarşiye bağlı sıkı bir askeri disiplin öngörülmüştür:

- İmam'ın sözlü ve yazılı emrini alan kişi (kendi görüşlerine uyup uymadığına bakmaksızın) yerine getirecektir.
- Emri alan görevli (kendisini İmam'dan daha zeki veya daha bilgili görse dahi) behemehal aldığı emri yerine getirmek zorundadır.
- Naipler birbirlerinin kusurlarını ortaya dökerek birbirlerini itham etmeyeceklerdir.
- Halkın huzurunu bozan fikir ve görüşlerle mücadele edilecektir.
- Naipler devlet sırlarını titizlikle (kendi ailelerinden bile) gizleyeceklerdir.
- Naipler adalet işlerini müftü ve kadılara bırakacaklardır; alim bile olsalar, herhangi bir davanın duruşmasına katılmayacaklardır. Onlara savaş işlerini yürütme görevi verilmiştir. Bir şahsa iki mevki verilmesi yasaklanmıştır.
- Gelenin, gidenin yaptıklarını bozmaması gerekir.

Ayrıca zulümden kaçınılması, kıskançlığın yok edilmesi, yardımlaşma, erdemli insanlar yetiştirme konularında da uyarılarda bulunmaktadır. Şamil'in Nizamı, tarikatın ruhi disiplini ile askeri disiplinini ve törelerin büyüğe itaati emreden kanununu kaynaştırmıştır. (Kaynak: S. Kavkaz Dergisi, s. 53-54, 1938 Varşova)

* Bu yazı, yazarı tarafından Ahmet Yesevi Vakfınca 25.10.1997 tarihinde düzenlenen imam ŞAMİL'in 200. doğum yılı panelinde tebliğ edilmiştir ve yazarın İmam Şamil'le ilgili hazırlamakta olduğu kitabının bir bölümüdür.

Gelecek sayılarımızda bu konuyu devam ettirmeye gayret edeceğiz. B.K.

SARIKAMIŞ'TA KAFKAS HALK İNANIŞLARI (*)

Dr. Yaşar KALAFAT

Sarıkamış, yakın tarihimizde birkaç defa üst üste ve kısa aralıklarla göç almıştır. Bunlar daha ziyade Sarıkamış'ın içi, Yukarı Sarıkamış, Hamamlı, Hozat, Yenigazi gibi Sarıkamış köylerine iskân olunmuşlardı.

Kafkas göçmenleri çoğunlukla Adige (Çerkez), Lezgi, Çeçen ve Karaçaylardan oluşuyordu. Adigeler İron ve Digoron boyları ile çoğunlukta idiler. Ancak, bütün Kafkas halkları bu yörede Çerkez diye tanımlanır ve öyle bilinirlerdi. Bugün yaşanan iç göçlerde yörenin Kafkas halkları İstanbul, Ankara ve Bursa gibi büyük kentlere göç etmişler, anılan çevrede birkaç aile ancak kalmıştır. Bizim, bu iddialı olmayan deneme ile yapmak istediğimiz, halk inançları üzerinde çalışan bir kimse olarak tespitlerimizin kayda geçmesini sağlamaktır.

Sarıkamış'da, Kafkas halk inançlarında, Ebemkuşağı'nın altından geçebilen erkek çocuğun kız ve kız çocuğun da erkek olabileceği inancı vardır.

Yörenin Kafkasyalıları arasındaki isim verme töresine göre, çocuğa ismini ninesi ve dedesi verir. Anne ve babanın çocuğu sahiplenir gibi davranmaları çok ayıplanır. Çocuğa isim koyması teklif edilen kimse, bu itibarlı göreve seçildiği için onurlandırılmış kabul edilir. Çocuk yaşadıkça, ismi koyan yaşlı büyük de o isimle birlikte anılacağı için, o da yaşamış olur. İsmi koyan ailenin büyüğü çocuğa giyecek bir eşya hediye alır.

Adı konulan çocuk, dedesinin ilk torunu ise, evin eşliğinden ilk çıkışında, elini sürdüğü koç veya koyunu dede torununa hediye eder.

Kafkas halklarının, ünlü börekleri velibah ile ilgili inançları vardır. Çocuk dünyaya geldiği zaman yapılan şenliklerde ve düğün evi yemeklerinde 3 dilim velibah ikramı yapılır. Ölüm yemeklerinde ise, 4 dilim velibah ikramı yapılır.

Çocuklara isim konulması merasimi beklenilmeden, sağ kulağına ezan okunur. Erkek çocuğa isim konulacağı zaman bir koç kesilir yakın çevre davet edilir.

Çocuğu yaşayan aile, çok çocuklu bir aileden bir giysi veya onların beşiğini alır, kendi çocukları için kullanır. Ayrıca çocuklara Çera (Yaşa), Çeray (Yaşasın) gibi isimler konulur.

Kafkaslarda gelin anne oluncaya kadar özenle oturtulur ki, çocuk yapıncaya kadar, onun hamile olduğu anlaşılsın. Bu bir saygı ve edep meselesidir.

Hamile kadın paça yemez, paça yiyen hamile kadının, dünyaya gelecek çocuğunun salyalı olacağına inanılır.

Çocuk dünyaya gelince, uzun ömürlü olur inancı ile, ailesi çocuk için kurban ke-

(*) Bu yazı; "Anadolu Türk Halk Sufizmi" isimli yazıdan yapılmış bir özettir (Y.K.).

ser. Yaşamayan erkek çocuk için, çocuk 7 veya 9 yaşında oluncaya kadar yaşaması için her yıl kurban kesilir. Doğum münasebeti ile kurban daha ziyade erkek çocuklar için kesilir. Kurbanın çocuğu koruyacağı inancı vardır.

Ayın ilk doğuşu Perşembe gününe rastlamış ise, o gün gençlerin geleceklerini öğrenmeleri için bazı uygulamalar yapılır. İnanca göre; bir ayna alınır, biraz ocak külü tedarik edilir ve bir tase bir miktar su konulur. Niyetli kimse yüzünü tase çevirir, gözlerini hiç kırpmadan tasdaki suya bakar. Gördüklerini yorumlar. Tasda mezar görüntüsü var ise, niyetli kızın kuma üzerine gideceğine inanılır.

Çocuğun; tıraşı yapılan ilk saçı gibi ilk çıkan dişi de önemlidir. Dişi düşen çocuk, dişini dama atar ve "çürük dişim sana, sağlam diş ver bana" der.

Hıdırellezde tuzlu ekmek yenilerek su içmeden yatılır. Gece, niyetli kıza rüyasında kim su verirse, onunla evleneceğine inanılır.

Gelin ata binmez. Gelin ata değil, araba ile yeni evine getirilir. Gerektiğinde ata yan biner. Kız kaçırmak ve kızın kaçması çok ayıptır. Hiçbir kız kaçırılmak istemez. Kız kaçırılması cinayet sebebi olur. Affa uğramış olan (kız kaçırana) damada, muhakkak ağır bir ceza verilir.

Gelin damadın ve damat da gelinin ismini ölünceye kadar söylemez Erkek eşine "evin sahibi" der. Başlık almak yoktur. Kız istemeye gelenlerden "süt parası" "süt hakkı" istenir. Kızın annesine verilir. Annesi "sütümü helal ettim" der.

Kız evi-"müjde yastığı" getirir. Bu zevkle işlenmiş süslü bir yastıktır. Atlı gençler bu yastığı getirirken birbirleri ile yarışır. Yastığı oğlan evine getiren gençlere, yaşlı hanımlar 3 adet velibah ve bir testi boza verirler. O gencin atının boynuna bir eşarp bağlanır.

Düğünlerde "Turusa" hazırlanır. Oğlan evinin hazırladığı Turusa, sancak veya tuğdur. Dallı bir ağaçtan yapılır. Dallarına meyve ve şekerler bağlanır. Turusa kız evine gönderilir.

Gelin, oğlan evinin eşiğinden içeriye yenge ve sağdıcın kollarında girer. Damadın gözükmesi ayıptır. Kayınvalide onları, bir kâse balla karşılar ve parmağı ile gelinin ağzına bir parça bal çalar. Gelin üç gün odasından dışarıya çıkmaz. Kayınvalide ile kayınpeder kızlarını davet edip yemek verirler. Gelin yemekten önce, gelinliği ile mutfağa alınır. Yaşlı hanımlardan bir kadın, gelinin başından duvağını alır. Bu duvak kayınvalidenin başına konur. Bu uygulama "sen de böyle mürüvvetli ol" anlamındadır. Bu esnada; maniler, türküler söylenir kayınvalide oynatılır. Damat evinden gelin evine gidilirken silah atılır.

Gelin, oğlan evinin hediye getiren her ferdine "bohça çıkarmak" suretiyle gelinin çehiz sandığı boşaltılır. Gelin Kelam- kadim ve ayna ile karşılanır. Ayrıca gelin görmeye muhakkak hediye ile gidilir. Gelin de onlara hediye verir.

Yenge gelinin iki dünya kardeşidir. Yenge gelini çıkarırken "Ben senin iki dünya

kardeşinim" der. Yaşadıkları sürece, yenge ile gelin arasında sır kalmaz. Gelinin yengesini muhakkak bekar olur. Gelin, duvağını yengeye hediye eder.

Gelin alayının önü kesilir, hediye alınır. Gelin sandığı çıkarılırken de, kız tarafından birisi sandığın üzerinde oturur. Sandığın üzerinden kalkması için ona hediye alınır. Oğlan evi, kız evinden sembolik bir şey çalar. Bu tabak veya kaşık türünden bir şeydir. Bunlar birbirlerine ses çıkaracakları tarzda vurulur ve "bunları çaldık" denir.

Gelin oğlan evinin eşiğinden girmeden evvel onun ayağının önünde kurban kesilir. Gelin kurbanın üzerinden atlatılır. Bu uygulamanın uğruna inanılır.

Kafkas halkları arasında "Töre" çok önemlidir. Büyükler izin verinceye kadar gelin konuşmaz. Büyüklerin müsaadesi bir ziyafetle açıklanır. Bu yemeğe konu komşu da davet edilir. Ayrıca köylerde komşular arasında çıkan her ihtilaf, muhakkak hükümete aksettirilmez. Büyüklerin oluşturduğu bir heyet ihtilafları çözer bu heyetin kararlarına itiraz edilmez.

Kafkasyalılarda, bir ölüm olayı olduğu zaman cenaze ortaya, meydana getirilmez. Odanın bir tarafına yere bir hasır serilir, bunun üzerine konulan yatağın üzerine cenaze yatırılır. Cenazenin etrafına ona ait şahsi eşyaları elbiseleri serpilir. Yatağın etrafına ve duvarlara silahları asılır. O odada ölünün ailesi ve akrabaları bulunur. Ölenin dul karısı, odanın kapısının yanında ayakta durur. Yatağın dört bir tarafına kızlar ve genç kadınlar otururlar. Erkekler dışarıda olurlar. Cenazenin bulunduğu odaya ağlayarak girenlerle birlikte kadınlar da ağlarlar. İçeriye giren erkek, ellerini gözlerinin üzerine doğru kaldırır. Yatağın üzerine diz çökerek alnını yatağın kenarına koyar. Kızlar onu kaldırır. Başsağlığı duasını imam yapar. Bu duayı dinleyenler, sol ellerini kulak memelerine kadar kaldırır sağ el kaldırılmaz. Sabır ve rahmet dlenir. "Sağ el mutluluk içindir" tarzında bir inanç vardır. Ölünün eşyaları dağıtılır. Ancak silahları ve atı verilmez, alıkonulur. Atı, 6 ay ahırdan dışarıya çıkarılmaz. At, bu süre zarfında çok itinalı beslenir.

Cenazenin bulunduğu odada 40 gün su bulundurulur. O odanın lambası yanık tutulur. Bu su her gün değiştirilir. Cenazenin bulunduğu yere bir taş konulur. Bu "yerinde kal" anlamındadır. Cenazenin üzerine; bıçak, makas ve ayna konulur.

Ölümün kırkında, çocuklar vasıtasıyla çevreye duyuru yapılır. Bütün çocuklar mezarlığa çağırılır. Bu tür vesilelerle; şerbet, yemek, pasta, meyve ve çerezler hazırlanıp onlara ikram edilirdi.

Cenazeyi çevre köylere atlılar duyurur. Atlı köye kadar atını dört nala sürer, köye gelince atından iner, duyuru yapacağı eve gelirken atını yedeğine alır, atın solunda esas vaziyette durur, köyden saygı ile ayrılır.

Ölünün yedisine kadar hatim okunur, yedinci günü hatim duası yapılır. Cenaze evine hergün bir komşu yemek getirir, yemek verme işlemi 40 gün sürer. Ölmüş bir kimse adına hacca gidilir, ancak, onun adına namaz kılınmaz. Ölünün helvası, ölün-

ce, senesinde ve cuma akşamları yapılır.

Kadınlar cemaatla birlikte mezarlığa gitmezler. Yaşlı kadınlar cuma günleri mezarlığa gidebilir.

Ölen ağabeyinin dul kalan eşi ile evlenilebilir. Yas döneminde 40 gün üst baş değiştirilmez. Geceleyin yıkanılan aynı elbiseler ertesi gün tekrar giyilir. Ölen genç babanın senesinde, onun genç kızının saçları kesilir. Örük halinde genç kızın bileğine sarılır.

Anne, çocuklarına birşeyler paylaştırırken içlerinden birisini unutup atlar ise, "Hastalık unutsun seni" der.

Büyü yapılmış bir kimsenin tedavisi için Yasin suresi usulünce bir sabuna okunur ve bu sabun akar suya atılır. İnanca göre bu sabun eridikçe bu büyü de bozulacaktır.

Ellerde ve ayaklarda çıkan siğiller için üç arpa tanesi alınıp okunur ve toprağa gömülür bu arpalar çürümeğe başlayınca siğillerin düşeceğine inanılır.

Dağda kalmış bir hayvanın kurt tarafından parçalanmaması için "kurt ağzı bağlama" uygulaması yapılır.

Baykuşun ve siyah tilkinin uğursuzluğuna inanılır. Sabahleyin elleri dolu bir insana veya kapları dolu bir sucuya rastlamanın uğruna inanılır.

Ayın ilk doğuşunu gören, bildiği duaları okur, parmağındaki altın yüzüğe bakar, ailesine komşularına ve milletine dua eder. İlk yıldırım çakınca ve ilk gök gürleyince eşığın dışına bir demir eşya çıkarılır. Onun üzerinden ileri geri atlanır. Bu demir dişlere ve kafaya dokundurulur, "dişlerim bu demir gibi kuvvetli, kafam bu demir gibi sağlam olsun" denir. Yağmur duası için "Agbaba Tepesi"ne ve "Yalnız Çam" ziyaretine gidilir.

Bereket için de yapılan bazı uygulamalar vardır. Evde bir koyun kesilecek olsa, Koyunun boyun kıkırdığı fırlatılarak tavana yapıştırılır. Böylece evin bereketinin artacağına inanılır. Kıtık günlerinde fakirlere özel şefkat gösterilir. Fakirler kapı kapı dolaşıp ilahî okurlar.

Kayıp eşyaların bulunmaları ile ilgili bazı inanç ve uygulamalar da vardır. Bu maksatla temsili olarak şeytanın bacağı bağlanır. Masanın bacağına bir kez bağlandıktan sonra, "kayıbımı bulamazsam seni bırakmam" denir. Bulununca da açılır.

Kurbanın yenilmeyen kısımları için bir kuyu açılır, kanı ve kemikleri bu kuyuya konur, kuyu kapatılır. Yılbaşılarda, şanslıyı belirlemek için, içerisine para konulan keteler yapılır.

Al karısı inancı Kafkas halklarında da vardır. Al karısını esir etmek için yakasına iğne batırılır ve onun saçları kesilir. Ayrıca kesilen saç saklanılır, ayak altına atılmaz. Bıçak ve makas elden ele alınmaz, alınacak ise "tu tu tu" denilip elin tersi ile alınır. Evin içinde makas veya bıçak şakırdatılmaz. Geceleyin aynaya bakılmaz, zevkle

KARAÇAY MALKARLILARIN ESKİ FOLKLOR ÜRÜNLERİ

— II —

T.M. HACİVE

Çeviren: Adilhan ADİLOĞLU

Karaçay - Malkarlıların eski inanışları arasında birtakım kutsal taşlara olan inancın ayrı bir yeri vardır. Önceleri, bu kutsal taşların bizzat kendilerinin tanrı olduklarına inanılırdı. Daha sonraları ise, bu kutsal taşlar, tanrıların temsilcisi/vekili durumuna geçtiler. Sözelimi, "Bayrım-Biyçe" adlı tanrı-
çanın vekili veya temsilcisi Bayrım-taş idi...

Bayrım-Biyçe'nin taşları Karaçay'da ve Malkar'da oldukça fazladır. Bayrım-Biyçe, sadece Kara-
çay-Malkar'da değil, diğer Kafkas halklarının eski inanışları arasında da yer alır. Bayrım-Biyçe, diğer
Kafkas halklarında olduğu gibi, Karaçay-Malkarlıların da "evlilik ve çocukları koruyan tanrıçası" idi...
Karaçay-Malkarlıların eski inançlarına göre; evlerdeki ocakların ateşini daim kılan, evlere kısmet ve
bereket getiren hep Bayrım-Biyçe idi... Bunlarla ilgili dertleri olanlar Bayrım-Biyçe'ye dileklerde bulu-
nurlardı. Yukarı Çegem'deki Bayrım-taş'a çocuk sahibi olmayan kadınlar gelip dileklerde bulunurlar-
mış. En değerli yemekleri pişirip getirirler, Bayrım-taş'ın üzerine koyarlarmış. Kadınlar, ellerinde bir
tüy olduğu halde şöyle dilekte bulunurlarmış;

"Bayrım, sana geldim

Önünde diz çöküyorum, diliyorum

Bu tüy gibi beni kupkuru etme

Her tüy kadar bana

Bir çocuk ver, acı!

Tanrı da dileğimi kabul etsin!.."

Kız çocuğu olup da erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar yanlarında bir erkek çocuğu getirip
öyle dilekte bulunuyorlarmış...

yapılmış örtüler aynaya örtülür.

Kafkas halk inançlarına göre kadın gece yatağına girince başını örtmeli ve giysisi
kısa kollu olmamalıdır. Aksi halde meleklerin o odaya girmeyeceğine inanılır.

Ateşe, besmelesiz su dökülmez. Güneş battıktan sonra eşikten dışarıya sıcak su
atılmaz. Gece ev süpürülmez, akşamın bulaşık kap kacağı sabaha bırakılmaz. Gaz
lambasının söndürülmesi bir defa da "püf" denilerek olmalı. Üflenirken "elif püf" denil-
melidir. Elif, Kelam-ı Kadim'in ilk harfi olduğu için kutsal kabul edilir.

Gençler, çocuk yaşta da olsalar, bir evin kapısından geçecek olsalar, oturmakta
olan kadın yaşlı da olsa ayağa kalkar ve gençlerin hatırlarını sorarlar. Gençler de gerek-
li saygıyı gösterirler.

Yemek sofrasına (masasına) yaşa göre oturulur. En başta yaşlılar otururlar. Genç-
ler kapıya yakın ayakta elleri kamalarında dururlar. Tavuk yenilecekse, budu erkek-
lere, kanatları ise, evin kızlarına verilir.

Karaçay-Malkarlılar kutsal saydıkları taşlara dua ederek, çeşitli hastalıklardan, özellikle de kemik hastalıklarından kurtulacaklarına inanırlarmış. Sözgelimi, kızamık hastalığına yakalananlar iyileşmek için, Yukarı Çegem'deki "Kırma-taş"a gidip dualar ederlermiş.

Karaçay-Malkarlılar eskiden tabiatla gizli güçlerin yaşadığına ve birtakım olayların onlar tarafından yönlendirildiğine inanırlarmış. "Kürek-Biyçe" inancı bunlardan biridir... Kuraklık bastığı zaman kadınlar ile çocuklar, bir küreğe kadın elbiselerini giydirek sokaklarda şöyle dua ederek dolaşırlarmış:

**"Biz yanıyoruz, ölüyoruz
Yağmur yağmasını istiyoruz
Kürek-Biyçe'den yağmur diliyoruz..."**

Sokaklarda bu duayı söyleyerek dolaşan kadın ve çocuklara, her evden et, ekmek ve yumurta gibi çeşitli yiyecekler verilirmiş. Topluluk güle-oyuna yürüyerek bir ırmağın kenarına gelir, burada kadın gibi giyindirdikleri küreği suya atarak birbirlerine su sıçratırlarmış. Bu oyuna "suv-alışma" deniliyor-muş. Daha sonra ırmağa, yine bir kadın gibi giyindirilmiş bir eşiği getirip, eşiğin karşısına bir ayna tutup, eşiği aynada kendisine seyrettirirlermiş. Bu sevimli adet, şarkılarla ve danslarla sona erermiş...

Karaçay-Malkarlılar'da yağmur dileme inancı, Eliya ve yine şimşek tanrıları olan Çoppa ve Şıbila ile bağlantılıdır. Malkarlılarda "Çoppa'nın huzuruna gidiş" denilen bir adet vardır. Bu adet, Çoppa-taş'ın yanında yapılmış. Taşın çevresinde dans edilerek şöyle dua edilirmiş;

"Oyra, Çoppa!.. Tanrı'dan sonra sensin Tanrı!..

Kuraklığı kov geri!..

Yağmurları gönder beri!..

Ne olur doydu sen yeri!.."

Karaçaylılar ise, yağmuru Cañız-terek'ten dilerlermiş;

"Ekinleri biçtiren ağaç,

Yağmurları yağdıran ağaç!..

Bütün dünya oldu aç,

Yağmur kapılarını sonsuza kadar aç!..

Gök gürlesin, şimşekler çaksın,

Hemen yağmur yağmaya başlasın!.."

Türk halkının çoğunda olduğu gibi, Karaçay-Malkarlılar'da da "Tanrı" (Göktanrı) inancının ayrı ve özel bir yeri vardır. En büyük ve görkemli tapınma adetleri onun için düzenlenirmiş. Hatta, "Yağmur tanrısı da yağmuru Gök tanrısından diliyor" diye; bazen halk da yağmuru doğrudan Gök tanrısından dilermiş;

"Ulu Tanrı!.. Han Tanrı!..

Bulutları gönder Tanrı!..

Yağmurları yağdır Tanrı!.."

Buraya kadar anlatılanlardan kastımız şudur ki; eski inançlarla bağlantılı olan çeşili adetler, kurban kesme törenleri, tapınma şekilleri, dualar, dilekler ve bunun gibi şeylerin hepsi bir tek şey içindi; halkın refahı, mutluluğu ve sağlığı için... Bu ilkel inançların tümü "söz"ün kudretine olan sınırsız inancı gösteriyor. Zenginlik, rahatlık ve kısmet gibi şeylerin "söz"ün kudretinin vereceğine, öte yandan da istediği zaman bütün bunları yok edeceğine inanılmıştır.

Karaçay-Malkarlılarda, sözün kudretine olan inanç çok kuvvetliymiş. Bir şeyden çok korksalar yahut birisi kötü bir haberi verecek olduğu zaman; "Uğursuz ağzını açma" denilirmiş. Bu ve bunun gibi batıl inançlar bugün bile sürmektedir. Karaçay-Malkarlılar dua ederken şöyle derler;

Bu evden alkış (dua) gitmesin

Bu eve karğış (betdua) yetmesin

Sevmiyenlerin istediği gibi Allah etmesin...

Karaçay-Malkarlılar, sözün kudretine o kadar inanıyorlarmış ki, söylenen bir sözün tek başına, bir tanrının yapacağı işi yapabileceğine inanıyorlarmış. Karaçay-Malkarlılar dua ederken; yerin, göğün, insanı yaratan, insanın kaderini tayin eden Tanrı'ya (Gök tanrı) şöyle söylermiş;

"Yoktan var eden tanrı

Vardan yok eden tanrı

Her şeye gücü yeten tanrı!.."

Bütün bu duaları ve dilekleri; söze usta olan Aksakal-ozanlar yaparmış. Bu duaların ve dileklerin belirli bir biçimi ve ölçüsü vardır. Dua yapan her ozan, yaptığı duaya kendisinden de birşeyler katar. Belirli bir duanın birden fazla varyantı olmasının sebebi de bundan ileri gelmektedir.

Halktan derlediğimiz bu eski folklor ürünlerini şu şekilde tasnif edebiliriz;

1. Tapınma ile ilgili dualar: İlkel inançlarla ilgili olan dualar, dilekler...
2. Çalışma hayatı, emek ve işle ilgili olan dualar: Avcılık, hayvancılık, çiftçilikle ilgili dualar...
3. Aile hayatıyla ilgili dualar: Düğünde, çocuk doğduğu zaman ve bunun gibi sevinçli günlerde yapılan dualar...

Karaçay-Malkarlıların eski inançlarıyla bağlantılı olan dualarının yanında, bir de beddualar vardır. Sözgelimi, düğünlerde yapılan duaların içerisinde, evlenen çiftlere kem gözlerden korumak için söylenen beddualar da yer alır;

"Bunları kıskananların hayatı mutsuz olsun

Tanrıdan dilekleri kabul olmasın

Elbiseleri olsun yakasız

Yaşadıkları yerlerde olsunlar pahasız!.."

Dualar ve beddualar da, sözün kudretine dayanmaktadır. Karaçay-Malkarlılar, doğada anlayamadıkları birtakım olayları çözmek ve birtakım felaketlerden korunmak için tek çare olarak sözün kudretine inanıyorlardı...

Karaçay-Malkarlıların çalışma hayatıyla ilgili halk şarkılarının başında; "Errey, Dolay, İynay(Onay), Sabançını cırı" adlı halk şarkıları gelir. Hatta, Karaçay-Malkar halk şarkılarının kökü bunlarla başlar. "Sabançını cırı" adlı halk şarkısı sadece tarla sürmeye çıkarken değil, saban-toy'da ve diğer başka eğlencelerde de söylenir. Sonbahara doğru, taneyi başaktan ayırma işi yapılırken "Errey" şarkısı söylenir. Bu şarkı; mahsulün, tokluğun ve bereketin tanrısı olan Errey için söylenmekle birlikte; çalışanları işe daha bir heveslendirmek için de söylenir;

"Oy taneyi başaktan ayırırken (çalışırken) terleyin

Yorulup yatsın biriniz

Kısmetten dolsun eviniz

İşle batsın güneşiniz..."

Errey söylendiği zaman, çalışanlar daha iyi çalışır. Çünkü, bu şarkı eşliğinde iyi çalıştıkları za-

man, Erirey'in mahsullerine bereket getireceğine inanırlar;

"Ereyt, Ereyt, Erirey! Ey çok ver!..

Asil/soylu Erirey, cömert Erirey!.."

Karaçay-Malkarlıların iş hayatında hayvancılık birinci sırayı almıştır. Bu yüzden de hayvanlarla hayvancılıkla ilgili çok sayıda halk şarkısı vardır. Bunlardan birisi de "Dolay" adlı şarkıdır. Bu şarkı, yağ yapılırken söylenir. Dolay, Karaçay-Malkarlıların eski inanışlarına göre, evcil hayvanların tanrısı idi...

Hayvanlar yaylalara çıkarıldığı zaman, Gök tanrıya, Dolay'a, keçilerin tanrısı Makkuruş'a, koyunların tanrısı Aymuş'a; işler yolunda gitsin diye dualar edilirdi. Karaçay-Malkar çobanlar Aymuş şarkısını bugün bile söylerler;

"Tembel çobanı sevmeyen Aymuş

Gözüne uyku girmeyen Aymuş

Dilediğini tek bir koyunla bile göndermeyen Aymuş

Sensiz yoktur bize bir çare Aymuş

Gel bizim ağıla, gel haydi Aymuş!.."

Çuha, keçe ve yamçı gibi yün işi yapılırken "İynay" adlı şarkı söylenir. Bu şarkı daha çok kadınlar tarafından söylenir. İşe başlamadan önce kadınlar bir araya toplanır, yaşça en büyük olan kadın İynay şarkısını söylemeye başlar;

"İpek gibi olsun (işlenmemiş) keçem

Bunu giyenin sağlam olsun soyu!..

Yamçısı su geçirmesin

Düşmanın oku buna işlemesin!"

Karaçay-Malkarlılar, eskiden hayvancılık işiyle birlikte avcılık da yaparlardı, geçimlerini böyle sağlardı. Herhalde bu yüzden olmalı ki, avcılıkla ilgili pek çok halk şarkısı vardır. Geyik türü yabani hayvanların tanrısı olan "Apsatı" için söylenen şarkılar da bunlardan biridir. Halk arasında Apsatı'nın tasavvuru, zaman geçtikçe değişik biçimlere girmiştir. Herhalde başlangıçta, Karaçay-Malkarlılar Apsatı'yı beyaz bir dağ keçisi (cugutur) olarak tasavvur ediyorlardı ve ona tapıyorlardı. En sonunda Apsatı; geyik türü yabani hayvanların koruyucusu bir tanrı olarak, beyaz ve uzun sakalları olan bir adam şeklinde tasavvur edilmeye başlanmıştır. Karaçay-malkarlı avcılar, Apsatı'nın kızı Baydımata (Fatimat) da çok değer vermişler, onun bedduasını almamak için ona dileklerde bulunmuşlardır.

G.F. Çursin, Apsatı hakkında şunları yazıyor; "Apsatı ile ilgili inançlar, Kafkas halklarının hemen hepsinde vardır. Avcılar ava çıkmadan önce, işleri yolunda gitsin diye Apsatı'dan aman dilerler. Abhazlar, Osetler ve Karaçay-Malkarlılarda, Apsatı'yla ilgili şarkılar vardır.."

Avcılar, Apsatı için kurbanlıklar kesip, şölenler düzenleyip, dualar söyleyip, dileklerde bulunurlarmış. Sözgelimi, Yukarı Çegem bölgesinde, Apsatı-taş'ın olduğu yerde, sonbaharda avcılar ava çıkmadan önce kurbanlık keser, Apsatı-taş'ın etrafında dans ederlermiş...

Karaçay-Malkar folklorunda Apsatı ile ilgili olan "Apsatı'nın konluğu" adlı ilginç bir hikaye vardır...

Avcılıkla ilgili olarak, "Cantuvgan" ve "Biynöger" adlı halk şarkıları çok eski zamanlardan beri bilinmektedir. Bu şarkılarda, Apsatı'nın gazabına uğrayan Cantuvgan ve Biynöger adlı avcıların hikayesi anlatılır...

Apsatı'dan başka, Malkarlılarda avcılıkla ilgili olarak bir de ""Aştotur" adlı bir tanrı vardır. Aştotur; kurtların, avcılarının ve çobanların tanrısı idi. Çegem bölgesinde, Aştotur-taş adında bir taş vardır. Anlatılanlara göre; avcılar ava giderken bu taşın yanına gelirler, oklarından birini ve yanlarında-ki yiyeceklerinin bir bölümünü bu taşın üzerine koyarak şöyle dilekte bulunurlar;

"Sen Apsatı'nın bekçisisin/yardımcısısın

Geyiklerin dillerini bilirsin

Tokluğumuzu da, açlığımızı da bilirsin

Av hayvanlarından çok ver

Apsatı'ya da haber ver

Dileğimizi kabul et!..."

Avcılar avdan dönerken yine bu taşın yanına gelip, ona olan bağlılıklarını bildirirler ve avladıkları geyiklerin bir bölümünü de taşın üzerine koyarlarmış...

Karaçay-Malkarlılar eskiden Aştotur'a çok değer verirlirmiş. Bugün bile, Aştotur'la ilgili olarak, şöyle bir söz vardır;

"Yukarı attan in

Aşağı attan in

Aştotur'a gelince dilek ile attan in!..."

"Aştotur" adlı halk şarkısında; Batok adında birinin, Aştotur-taş'ın yanından geçerken atından inmediği ve hırslanarak kamçısıyla taşa vurduğu, o sırada taşın altında kocaman bir arının çıkıp Batok'u sokarak öldürdüğü anlatılır...

Karaçay-Malkarlıların düğünleriyle ilgili pek çok halk şarkısı vardır. Gelin getirirken, gelin güvey evine girerken, gelinin duvağı açılırken söylenen ayrı ayrı şarkılar vardır. Bu şarkıların başında "Orayda" adlı şarkı gelir...

"Tepena" adlı şarkının söylenmediği hiçbir düğün yoktur. "Sandırak" adlı hiciv/şarkıda ise; sülâlelerin veya kişilerin belli başlı olumlu veya olumsuz özellikleri söylenerek hicvedilir.

Eskiden; Tepena, Sandırak ve Gollu adlı halk şarkılarının belirli bir söyleniş biçimleri vardı ve bu şarkılar belirli zamanlarda söylenirdi. Daha sonraları ise, bu şarkılar; sıradan bir halk şarkısı haline gelmiş; Gollu ve Sandırak adlı şarkı genellikle çobanlar tarafından söylenirken; Tepena ise, ev temizliği yapılırken söylenen bir şarkı olmuşlardır...

Ninniler de, Karaçay-Malkarlıların eski folklor ürünleri arasında yer alırlar. Anneler, çocuklarının rahat uyumaları için ninniler söylerler;

"Lay-lay-lay laykığın

Tatlı uykulardan uyanasın

Tatlı-tatlı uyuyup

Allah'tan iyilikler gelip uyanasın..."

Karaçay-Malkar ninnilerini incelediğimiz zaman, bu ninnilerin eski inanışlarla ilgili dualarla bağlantılı olduğunu görürüz. Çünkü bu niteliklerde çok sayıda eski inançlarla ilgili dilekler vardır. Sözün kudretine olan inançla, çocuklar için söylenen ninnilerde pek çok dilek vardır;

"Oturduğun yeri baş köşe olsun yavrum

Alçak yolların yüksek olsun yavrum

İyiler içinde adın anılsın yavrum

Annenin istediği gibi büyü yavrum..."

Erkek çocuklar için söylenen ninnilerde ise, çocuğun bir an önce büyüyüp yiğit bir kişi olması dilenir;

"Toplantılarda adın anılsın

Adın özü-sözü biri olarak söylensin

Halk da seni övsün

Ağılda, işte dolaş..."

Kız çocuğu için söylenen ninniler de vardır;

"Seni sevinçle dolu bir evde göreyim

Bu yurtlarda olma tembel

Kötüyü, tembeli yavrum, koca almaz

Alsa da yavrum, gönlü rahat olmaz

Gönlü rahat olsa da, o evlilik çok sürmez..."

Dedeler veya ninelerin torunlarına söyledikleri çocuk şarkıları da vardır. Sözelimi, "Kızım-kızım", "Suviçmez", "Altın kaplamalı tüfeği omuzuna takan oğlum" gibi şarkılar bunlardandır. Bunun gibi şarkılara, "çocukları şımartma şarkıları" da denilebilir. Karaçay-Malkarlıların bir kısım çocuk şarkıları ise, çocukları oynatırken söylenir. Sözelimi, "Cuv-cuv-cuvala", "Tarta-soza", "Durku-durku" adlı şarkılar bunlardandır...

Karaçay-Malkarlıların eski folklor ürünlerini, halktan derlediğimiz malzemeler doğrultusunda anlatmaya çalıştık. Üzülerek söylemeliyiz ki, bu makalede anlatılanlar, Karaçay-Malkarlıların zengin folklor ürünlerinin çok küçük bir kısmıdır. Büyük kısmı ise, ne yazık ki halkın belleğinden silinmiş, kaybolmuştur. Karaçay-Malkar folkloruyla ilgili yapılan ilmi çalışmaların azlığı ise bu durumun vahametini daha da arttırmaktadır...

(T.M.HACİEVA, Malkarlıları bıla Karaçaylıları Burungu Folklor Çıgarmaçılıkları, Malkarlıları bıla Karaçaylıları Halk Poeziya Çıgarmaçılıkları, Nalçik, 1988).

KAYNAKLAR

- P.Ostrakov, Narodnaya, Literatura Kabardintsev i Eö Obraztsı, Vestnik Evropı, iv, 1879, s.701-702.
S. Orusbiyev, Skazaniya O Nartskih Bogatıryah u Tatar-Gortsev Pyatigorskogo Okrugı Terskoy Oblasti, Smomk, 1881, vip.1, otd.2, s.4.
İ.S.Şçukin, Materialı dla İzuçeniya Karaçaevtsev, Russkiy Antropologičeskiy Jurnal., M. 1913, No: 1-2, s. 64.
ARŞİV, KBNİİ, Folklorıy Fond 13, op. 1, d. No: 1
G.F. Çursin, Osetini, Tiflis, 1925, s.57
G.F. Çursin, Materialı po etnografii Abhazii, Shumi, 1956, s.82
O.H. Laypanov, K İstorii Karaçaevtsev i Balkartsev, Çerkessk, 1957, s.40
A.Z. Holayev, K Voprosu o Transformatsi Obryadovoy Pesni-Playski "Gollu" u Balkartsev i Karaçaevtsev, Hudojestvenniy Yazık Folklorı Kabardintsev i Balkartsev, Nalçik, 1979, s.5-12.

KİTAPLAR

«ÇERKESLER»

Osman ÇELİK

(Çerkesler. Derleyen ve yazar: Batıray ÖZBEK. Yayına hazırlayan: Yenemiko MEVLÜT. Kafdağı Yayınları-6 Yazışma Adresi: Kafkas Derneği, Meriç Sokak Beştepe-Ankara)

“Çerkesler” adlı kitabı derleyen ve yazar Batıray Özbek; Antalya ilinin Korkuteli ilçesine bağlı Yeleme köyünden. Kitabın arka kapağında verilen bilgiye göre, halen Almanya’da bulunuyor. Heidelberg Pedagoji Yüksek Öğretmen Okulu’nda doçent olarak görev yapmaktadır.

Yazar; Theophil Löbel, Carl Hahn, Manuel Sarkısyanz, Hangerd Göckenjan ve Werner Zürrer’den tercüme ve derlemeler yapmıştır. Bunlara, 1993 yılında İsrail’e yaptığı gezi esnasında edindiği izlenimleri eklemiştir. Kitabın muhtevası, yapı itibariyle bu şekildedir. Konu açısından, bütünlük arz etmeyen bir görüntü vermektedir.

Batıray Özbek; yukarıda belirttiğim gibi, araştırmacı ve öğretim görevlisidir. 1979’da Heidelberg Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomi Bilimi Fakültesi’nde doktor-filozof ünvanını almıştır. Ancak, üzümlük ifade ediyorum: Kitabını hazırlarken, bir bilim adamı anlayışı içinde hareket etmemiştir. Asıl başvurusu gereken kaynakları inkâr etmiş, birçok kişi ve kuruluşu suçlayarak inanılmaz bir mantık örneği sergilemiştir.

Batıray Özbek; “belgeleri konuşturuyorum” diyerek kendi inançları doğrultusunda ekler, yorumlar yapmıştır. Ancak, bu filozofik açıklamaları esnasında dengesini kaybederek, ağır suçlamalarda bulunmuştur.

Örnekler vermek istiyorum.

Başlık; Almanya’nın Birinci Dünya Savaşında Kuzey Kafkasya Politikası.

Yazar, Werner Zürrer’in, Alman Dışişleri Bakanlığı’nın arşivlerinden faydalanarak hazırladığı makalesine başlamadan önce bir açıklama yapmayı gerek duymuştur. İlk ciddi suçlamalarına burada başlamaktadır.

Batıray Özbek, bakınız neler söylüyor:

“Bu yazının (W. Zürrer’in makalesi), Kafkasya tarihiyle ilgili olarak bugüne kadar okuduğumuz tarihi bilgilere yeni ve apayrı boyutlar kazandıracağına inanıyorum.” (s-64)

“Bilhassa düşünmesini bilenler için, 11 Mayıs Kuzey Kafkasya İstiklâline yeni bakış açısı getirmektedir. Bu yönden özellikle Türkiye’de yayınlanan, bilimsel özelliklerden uzak bazı yapıtların da güvenilirliği konusunda yeniden düşündüreceğine inanıyorum.” (s-64)

Sayın Özbek, 1918’de kurulan Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti’ni bir türlü

kabul edemiyor.

"Gürcü milliyetçilerin, Adigelerin ana vatanlarına geri dönüşüne ta 1917'lerden beri karşı olduklarını resmen açıklamaları, düşünülmesi gereken bir durumdur. Buna rağmen, Türkiye'de 1950'den sonra yayınlanan birçok dergideki makalelerde sözde de olsa Gürcüler'le Konfederasyona dahi gidilebilmektedir. Bu düşünce uğruna ağıtlar yaktığımız 11 Mayıs Cumhuriyeti de Gürcüler'le aynı Konfederasyona gitmeye hazırdı. Bu şu anlama geliyordu: Karadeniz kıyılarında Maykop'a kadarki yerlerden feragat edilerek Gürcistan'a verilmesi düşüncesi Türkiye'de yaşayan Çerkes Aydınlarının (!) bilmeyerek de olsa böyle bir planı desteklemiş olmaları, tarihimiz açısından bir utançtır." (s-64-65)

"Yine 11 Mayıs'ın amacı, iddia edildiği gibi bağımsız bir Cumhuriyet değildi. Belgelere göre; Almanya'ya ya da Osmanlı'ya yamanmaya çalışan, bu iki devletten birinin hakimiyetini peşinen kabul eden- nasıl bir bağımsızlık anlayışı ise?- aynı zamanda halkının çoğunluğunun desteğini sağlayamamış, belirli kişilerin çıkarlarının ön plana çıktığı, kağıt üzerinde hayal ve ütöplerden ileri gitmeyen bir teşebbüs olduğu da ortaya çıkmaktadır." (s-65)

Burada kısa bir açıklama yapmak istiyorum.

Almanya, birliğini geç tamamlamış bir devlettir. Dünyanın geri kalmış bölgeleri bölüşülürken pay alamadı. Bu yüzden, iki cihan savaşının çıkmasına neden oldu. Savaş esnasında, Kafkasya'ya göz diktiğini, önemli bir bölümü Hristiyan olan Gürcüleri kullanmaya kalktığını biliyoruz. Aktarılan bilgi, yeni bir keşif değildir.

"11 Mayıs Cumhuriyeti, Gürcüler'le aynı Konfederasyon'a gidecekti. Karadeniz kıyıları da Gürcistan'a verilecekti." Tarzındaki ifade son derece yanıltıcıdır. Maykop'a gelmeden, arada bulunan Abhazya'yı acaba Sayın Bilim Adamı nasıl atladılar?

Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti, Çarcı Generaller'in ve Bolşeviklerin tehdidi altındaydı. Tabiri caizse, topun ağzındaydı. Destek sağlamak için, Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'ne, konfederasyon teklifinde bulundu. Bunun utanç verici yanı ne-residir?

Asıl utanç veren hususu ben söyleyeyim: "Size hürriyet vadediyoruz!" diyerek Rus olmayan halklara yalan söyleyen Bolşeviklerin hala savunulmasıdır. Bundan daha zalimce bir hareket olamaz. Ruslar'ın kendileri bile, Onları tarihin çöplüğüne atmışlardır.

Batıray Özbek devam ediyor.

"Adına ne dersek diyelim, hangi yıl olursa olsun, zamanının sözü geçen devletlerinin çıkarlarına küçük devletler ve uluslar her zaman kolayca kurban edilmişler, harcanmışlardır. 1864'de de, 1917 ve 1944'de de ve günümüzde de Abhazya'da, Osetya ve Çeçenistan'da aynı çıkar kanunları geçerlidir. İşte bu çıkar kanunlarını bilmeyen ve ona göre yerini almasını bilemeyen C. Dudaev, çıkarıcı devletlerin oyununa

gelmiş, gerek Çeçenistan'ın, gerekse Çeçen Halkı'nın sonunu hazırlamıştır. Olası bir bağımsızlıktan sonra bile, Çeçenistan'ın ekonomik ve etnik yönden asırlarca toparlanamayacağı bir duruma gelmesine neden olmuştur." (s-65)

Sayın Bilim Adamı nedense, "bağımsızlık" sözcüğünü hiç sevmiyor. Sadece Çeçenistan'ın değil, bütün Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığını isteyen Cahar Dudayev'i ağır bir dille suçluyor. İşin ilginç yanı; Kuzey Kafkasya Halkları Konfederasyonu ve O'nun kurucusu Kabardey Şenibe Musa'dan hiç söz etmiyor. Çünkü O da, bağımsızlık istiyor. Hem de Birleşik bir Kafkasya için.

Batıray Özbek; Bolşevikleri kurtarıcı göstererek, bizi daha da şaşırtıyor.

"Yazının (Alman Belgelerini kastediyor), Adıgeller için çok önemli yeri ise; eğer Bolşevikler yani komünistler Rusya'da iktidara gelmemiş olsalardı, Beyazlar'la ve Gönüllü Ordu'yla beraber çalışan Gürcü Menşevikleri, hatta diyebiliriz ki Gürcü Monarşistleri, ta Maykop'a kadar olan yerleri işgal ederek, Büyük Gürcistan Devleti'ni kurmuş olacaktı." (s-66)

Sayın Özbek'e göre; Şayet Bolşevikler iktidara gelmemiş olsalardı, Maykop'u da içine alan Büyük Gürcistan Devleti kurulacaktı. Komünistler, böylesine büyük bir felaketi önlemişlerdir.

İşin garip tarafı, Büyük Gürcistan Devleti'nin kurulmasına rıza gösterenler, Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Yönetim Kadrosu idi. Asıl ima edilmek istenen husus budur.

Halbuki, tarihi gerçek bu şekilde değildir. İşin doğrusu, örnek vererek biz söyleyelim.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti; siyasi destek sağlamak için, 1918 baharı, İstanbul'a bir heyet göndermişti.

Tasviri Efkar Gazetesi Muhabiri, Heyet Başkanı Haydar Bammat ile bir mülakat yapmıştı. Bu esnada, Abhazya'nın durumu da gündeme gelmişti.

Haydar Bammat'ın sözleri son derece açıktır.

"Abhazalar, sureti kat'ıyyede bizimle beraberdir. Abazalar'ın merkezi Sohumkale, şüphesiz Kuzey Kafkasya'ya aittir. Benim içinde bulunduğum Dağlılar Genel Meclisi'ne Abazalar'ın gönderdiği heyet, Kuzey Kafkasya'ya bağlılıklarını beyan ve teyid etmişlerdir. Öteden beri de bizimle beraberdirler."

Böylesine kesin deliller ve belgeler varken, konuyu çarpıtmak, kötü bir niyetin ifadesidir.

Sovyetler'in ilk döneminde; Abhazya, onaltıncı cumhuriyet olarak, birlikte yerini almıştı. Dünya tarihinde emsali görülmemiş iki zalim, yani Stalin ile Beria Rusya'da egemen olunca, Abhazya'nın Cumhuriyet Statüsü kaldırılarak Gürcistan'a bağlandı. Sayın Bilim Adamı, nedense bu çok önemli olayı hiç hatırlamak istemedi.

Sayın Özbek, Türkiye'deki derneklere, aydınlara, varlıklı kişilere ateş püskürüyor.

"Mademki Adıgey Cumhuriyeti'nin Anayasası ile garanti altına alınan, geriye dönemeleme hakkını kullanamayacak kadar medeni cesaretiniz yok, rahat yaşamınızdan feragat edemeyecek kadar benliğinizi düşünüyorsunuz, bari ağzınızı kapatıp kurulan Adıge Devletlerimizin elini kolunu bağlamayın." (s-66)

"Diasporadaki Çerkesler, Çerkezya'ya dönmeyeceklerdir. Çünkü, sürgündeki Çerkesler 1950'den bu yana yapılan yayınlarda anavatandan koparılma, soğutulma için her türlü propaganda yapılarak duygusuzlaştırılmış ve korkaklaştırılmışlardır. Dayanakları, güvenceleri olan Anavatan bir öcü olarak tanıtılınca, geriye kalan tek yol yaşadıkları ülkelerle ve uluslarla kaynaşmaktır, bu da gerçekleşti. Bunun sorumluları derneklerimiz ve yayın organlarıdır." (s-67)

İşte gördüğünüz gibi; Almanya'da oturan Sayın Batıray Özbek, büyük bir bilim otoritesi olarak, herkese ne yapacağı konusunda emirler veriyor. Kendi hayal ve ideallerine uygun hareket etmeyenlere hakaretler yağıdırıyor. Bütün bir toplumu duygusuzluk, akılsızlık ve satılmışlıkla suçluyor.

Herkese, Kafkasya'ya dönmeyi öğütlerken, kendisi bu tarz bir vatanseverlik örneğı vereceğini söylemiyor.

Lütfen sabırlı olun! Sayın Batıray Özbek'in suçlamaları hiç bir ciddi temele dayanmayan iddiaları devam ediyor. İsrail gezisi esnasında, hayal gücüyle geçmişe yolculuk yapıyor. Akıl almaz şeyler söylüyor.

Bilindiğı gibi 1977-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra, Berlin Barış görüşmelerinde Kafkasyalılar'ın Rumeli yakasından çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine ikinci defa göçe tabi tutulan Kafkasyalılar'ın önemli bir bölümü Suriye ve Filistin'e gönderildi. Yazar bunları, bakınız nasıl anlatıyor.

"Akif'in anlattıklarını Osmanlı hayranı Adıgeler'e ve Sizlere bir ibret dersi olması için yazmak istiyorum.

Hatho Akif'in anlattıklarına göre tüm yolcusu Çerkes olan bir gemiyle Selanik'ten ayrılmışlar. Her uğradıkları limandan kovularak tam yedi ay ölümlerini denize ata ata Akdeniz'de dolaşmışlar. Evet, tam yedi ay Akdeniz'de hiç bir liman bu yolcuları kabul etmemiş. Bir gece, Akka Limanı yakınlarında Akif, birkaç arkadaşıyla birlikte denize atlamış. Yüzerek kıyıya gelmişler. Gemide kalan diğerlerinin akıbetleri ise meçhul. Kendisi Kfar Kama'ya diğerleri ise Golan'daki diğer Çerkes Köyleri'ne sığınmış.

Osmanlı Devleti'nin hiç bir limanına yanaşmasına izin vermediğı altı gemi Kıbrıs açıklarında yakıldığını tarihi bilgilerden öğreniyoruz. Çaresiz bir halkın, çocuk, genç, yaşlı demeden altı gemi dolusu Çerkes'in yakılması unutulmamıştır.

Evet bu barbarlığı ve vahşeti Osmanlılar'a, Halife'ye, borçluyuz." (s-139-140)

Göçün bir felaket olduğunu biz de biliyoruz. Son derece üzücü, bir çok olay meydana geldi. Ancak, Osmanlı Devlet Görevlileri'nin gemi yaktığını, kıyıya çıkmaya çalışan göçmenlere ateş açtıklarını ilk defa duyuyorum. Batıray Özbek, bunları belgele-

ri ile açıklamalıdır. Aksi halde yalancı durumuna düşecektir.

Batıray Özbek'in anlatmak istediği gemi olayı, sanırım şu olmalıdır.

Bir Avusturya nakliye şirketine ait bir yük gemisi, Selanik Limanı'ndan üç bin Kafkas Göçmenini almıştır. Hedef, Suriye ve Filistin Sahilleri idi. Gemi, fırtınaya tutuldu. Güney Kıbrıs'ta, Larnaka kıyılarında karaya oturdu. Gemide yangın çıktı.

Olayın meydana geldiği sırada, vakit gece idi. Kaptan ve mürettebat büyük bir sorumlusuzluk örneği verdiler. Yolculara haber vermeden Filikalari indirip gemiyi terkettiler.

Yangın Olayı'nı öğrenen Göçmenlerin Liderleri, kalan filikalarla karaya çıktılar. cezalandırmak için kaptan ve adamlarının peşine düştüler. Larnaka'daki resmi görevlilerin araya girmesiyle suçlular canlarını zor kurtardılar.

Gemideki 3000 yolcudan 500'ü kurtulurken, kapalı bölümlerde bulunan 2500 göçmen yolcu, dumandan boğularak öldü.

Böyle bir olaya üzülmemek, hatta isyan etmemek mümkün değil. Ancak, gemiyi Osmanlı Devlet Görevlileri yakıtı demek, son derece hatalı bir tutumdur. İlimi kariyere yakışmaz.

Batıray Özbek'ten örnek vermeye devam ediyorum.

"Günümüzdeki İsrail Devleti, anavatanlarına geri dönen Yahudilerce, yani dönüşçüler tarafından kurulmuş ve geliştirilmiştir. İdealist dönüşçüler, vatanlarını, kendi canları malları ve mülklerinden daha çok seven kimseler. Büyük bir ilgi ile özenerek ve biraz da kıskanarak dinliyorum anlatılanları. Çünkü her oturduğumuzda ve konuştuğumuzda, kendimizden daha iyi bir halkın olmadığından dem vuran bizler, Yahudi Moşovist ve Kibuzistler'le karşılaştığımda, bırakın herkesten iyi olduğumuzu, koskocaman bir hiç ve palavracı olduğumuz ortaya çıkmaktadır." (s-144)

Sayın Özbek, halkımıza özendirici örnekler vermek istiyor, Aklınca yol gösteriyor. Çünkü O, bir filozoftur. Ne var ki, dengesini hemen kaybediyor. Sözde nasihat ettiği topluluğa hakaret etmeye başlıyor. Adıgelikten söz ederken bir Adige gibi davranmıyor. Böylesi görülmüş değil.

Batıray Özbek'in adını zikrederek ele aldığı tek kişi benim. Hakkında açık bir suçlaması yok. Ama, yoruma muhtaç imada bulunuyor. Sonra, Adige halkına yöneltilmiş aşağılayıcı sözlerini sıralıyor.

"Peki, dünyanın en bereketli toprağı olan ana vatanımıza bizim halkımız niye dönmüyor? Yahudiler savaşarak geri aldıkları topraklarına dağ, kaya demeden yerleşebiliyorlar da, biz niçin geri dönemiyoruz? Evet neden? Bu soruyu kendi kendimize sorabiliyor muyuz? Çerkes olan, yazdığı kitaplarda Çerkes Kültürü'nü işlediğini söyleyen Osman Çelik'in Kafkasya Hatıraları Kitabı'nın son satırında yazdıklarına anlam veremiyorum. Neden mi? Adige bizlere, bizim gibi ruhsuz, duygusuz ve korkak Adigeler'e layık değil de ondan. Allah layık görmediği için, bu güzel ülkeyi terk ettirdi biz-

lere. Tarihe altın harflerle destan yazdıranlar gerçek Adigeler'di. Bizler ise, sadece Onlar'ın şöhretinden, sırtından geçinen asalak, korkak Adigeleriz!"(s-148)

Prof. Shalaho Ebubekir'in davetlisi olarak 1990 yılında Kafkasya'ya gitmiştim. Döndüğümde, "Kuzey Kafkasya Gezi Notları" adı altında küçük bir kitap yayınlamıştım. Batıray Özbek'in sözünü ettiği bu kitabımı şu cümlelerle bitirmiştım:

«Kuzey Kafkasya'nın olumsuzluğu, sadece parçalanmış olmasından ibaret değildir. Göçler nedeniyle, büyük ölçüde nüfusunu kaybetmiştir. Temel gücü oluşturan insan unsurunun azlığı, onu zayıf kılmıştır. Özellikle Kuzey Batı Kafkasya maalesef öylesine bir güç kaynağından yoksundur».

Kuzey Batı Kafkasyalı Aydınlar, bu yüzden çok tedirgindir. Gelecek için kuşku duymaktadır. Bu eksikliği dile getiren ümitle bakışlarını uzaklara çevirmişlerdir. Bir zamanlar yurtlarından sürülen soydaşlarının geri dönmeleri gibi bir varsayımın hesabını yapmaya başlamışlardır. Fakat, bu konuda yeterince iyimser değildirler. Çünkü, dönüşün sürgün kadar kolay olmayacağını iyi bilmektedirler,"

Batıray Özbek, bu sözlerime bir anlam veremediğini söylüyor, Hayır! Benim ne demek istediğimi, O çok iyi anladı. "Dönüşün sürgün kadar kolay olmayacağını iyi bilmektedirler," şeklindeki son sözlerime iyice bozulduğunu tahmin ediyorum.

Oysa, basiret sahibi olanlar için, sözlerim çok açık. Güçlü-despot bir devlet, kolu-kanadı kırılmış bir halkı, silah gücüyle yurdundan zorla çıkarmıştır. Sürgünün anlamı budur. Zalimler için, bunu yapmak kolaydır.

Dönüş olayına gelince, işte bu zordur. Çünkü, muhacerette bulunan bugünkü Kuzey Kafkasyalılar, dördüncü ve beşinci kuşakı temsil etmektedirler. Ne kadar idealist olursa olsunlar, Anavatan'a dönmek için hayati güvence isterler.

Zorluk, sadece dönecek olanlar için değildir. Onları karşılayacak olanlar için de geçerlidir. Adigey'de konuştuğum herkes, yoruma ihtiyaç duyulmayacak şekilde bu gerçeği bana ifade ettiler. "Gelmenizi istiyoruz. Ancak, şartlar oluşmadan meydana gelecek toplu bir hareket, hepimiz için felaket olur." dediler.

Batıray Özbek'in kitabındaki yanlışların ve olumsuzlukların tamamına bir yazı çerçevesi içinde aktarmam mümkün değil. Olumsuz örneklerle burada son vererek, bir değerlendirme yapmak istiyorum.

Batıray Özbek; altını çizerek, bazı konuların üzerinde özellikle durmuştur. Bunu bilinçli bir şekilde yaptığı kanaatini taşıyorum. Yapıcı olmaktan ziyade tahrip edici bir amaç güttüğüne inanıyorum. Olayın vahim yönü de budur.

Bunları tek tek ele almanın yararlı olacağını düşünüyorum.

1- Bağımsızlık konusundaki görüşleri:

Bağımsızlık konusundaki görüşleri, iki aşamalı bir tez halinde. O'na göre; bazı çevrelerin iddia ettiği gibi, 1918 yılında, Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Ku-

rulmamıştır. Bu bir hayaldir. Uydurmadır.

Bugün, gene bazı çevrelerin hayal ettikleri Birleşik Kafkasya, asla gerçekleşmeyecek bir idealdir. Aldatmacadır. Kafkasya'daki Cumhuriyetleri rahatsız etmeyi, Onlar'ın dirlik ve düzenini bozmayı amaçlayan kötü bir girişimdir.

Oysa, 1918'de, bağımsız bir Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti kurulduğu belgelerle sabittir. Gerek Osmanlı resmi arşivinde ve gerekse o günün basın koleksiyonlarında bu konuda çok açık bilgiler vardır. Ayrıca, General İsmail Berkok ve Ahmet Hızal'ın kitapları ile Mustafa Butbay'ın hatıralarında inkarı mümkün olmayan açıklamalar bulunmaktadır.

Sözde bir bilim adamının bunları görmemezlikten gelmesi ya da inandırıcı bir gerekçe göstermeden red etmesi iyi niyetin göstergesi olamaz.

1918'de başlayan, Birleşik Kafkasya Bağımsızlık Hareketi'ni inkar etmesinin asıl nedeni bugüne hazırlıktır. Gerek Kuzey Kafkasya'dan gerekse muhacerette, giderek benimsenen Birleşik Kafkasya idealini, içine sindirememiş olmasındandır.

Sayın Bilim Adamı'na göre; Kuzey Kafkasya'da yaşayan halklar, dil, din, kültür ve gelenek birliğine sahip değildirler. Bunların, bir idealde birleşmesi söz konusu edilemez. Bu görüşü savunanlar, halklarımıza kötülük etmektedirler.

KAF-DER, Büyük Kafkas Sürgünü'nün 133.'cü yıldönümü nedeniyle Mayıs ayı içinde bazı etkinlikler düzenlemiştir. Dernek merkezine, her boydan temsilci gelmişti.

Batıray Özbek de, Almanya'dan gelmiş topluluğun arasında dolaşıyor, isteyenlere kitabını imzalıyordu. Kitap imzalatanların içinde; Abaza, Asetin, Karaçay ve Çeçenler de vardı. Oysa, büyük yazar, büyük ilim adamı, bu insanları kendisinden saymıyordu. Etkinlikleri düzenleyen derneğin başkanı da istenmeyen boylardan birine mensuptu. Ne hazine bir durum değil mi?

2- Göç veya diğer bir ifadeyle sürgün:

Batıray Özbek'e göre, göç; Rusya, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin işbirliği sonucu gerçekleşmiştir. Osmanlı Devlet Adamları, ülkelerine davet ettikleri Kuzey Kafkasyalılara iyi davranmamışlardır. Amaçlarına uygun şekilde imparatorluğun uç bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Göç esnasında göçmenleri taşıyan gemiler batırılmış, yakılmış, çaresiz insanların karaya çıkmalarını önlemek için ateş edilmiştir.

Oysa, göçün tek müsebbibi, Çarlık Rusyası'dır. Bunun tartışılacak tarafı yoktur.

Osmanlı Devleti'nin davranışına gelince; bu konuda insafli olmak gerekir. Kırım Savaşı esnasında ve sonrasında büyük çapta Tatar Göçü olmuştu. Devlet, o zaman bir muhaceret dairesi kurmuştu. Kuzey Kafkasyalılar'ın göçü başladığında bu dairenin varlığı hala devam ediyordu. Deneyim kazanmıştı.

İşte bu deneyimle Muhaceret Dairesi elemanları, Kafkasyalı Göçmenleri karşılamıştır. Zamanın İstanbul Hükümeti, valilere gereken talimatı vermiştir.

Herşeyin mükemmel yürümediğini biz de biliyoruz. Ancak, yapılan hizmeti inkar etmenin, nimete küfretmenin ahlaki bir davranış olmadığını söylemek durumundayız.

3- Kafkasya'ya geri dönülmesi:

Kuzey Kafkasyalılar; güçlü, o denli de zorba bir devlet tarafından yurtlarından sürülmüşlerdir. Ancak, vatanlarını terketmek durumunda bırakılan insanlar hiç bir zaman haklarından vaz geçmemişlerdir. Geride bıraktıkları toprakların sahibi olduklarını her dem savunmuşlardır.

Hak iddia etmenin temelinde, geriye dönüş isteği vardır. Aksi bir durum halinde konuşmanın, yazıp çizmenin bir anlamı olamazdı. Bunu kimse inkar edemez.

Fakat, Batıray Özbek'in yaptığı gibi; aydınlarımıza ve halkımıza hakaret ederek, bir yere varamayız. Bu konudaki düşüncemi yukarıda ifade etmiştim.

Dönüş için, önce uygun şartların oluşması gerekir.

4- Rusya, Ruslar ve Komünistler:

Batıray Özbek; "Komünistler'in iktidara gelmesiyle, Kafkasya Halkları kimliklerini kazanmış, kültürel etkinliklerini artırmışlardır," demektedir. Komünizmin iflas ettiği zamanımızda, böylesine bir görüşü savunmak mantık hastalığının açık bir göstergesidir. Üzerinde durmaya değmez.

Rusya ve Ruslar'a gelince, Onlar'la savaşarak bir sonuç alamayız. Çünkü, arada güç dengesi yoktur. Tek alternatif, uluslar arası platformda, hak aramaktır. Gelişen dünyamızda, kişi ve toplumların bağımsızlığı konusu giderek önem kazanmaktadır.

Sovyetler Birliği nasıl dağıldıysa, Rusya Federasyonu da aynı şekilde çözülüp dağılacaktır.

5- Dernekler ve yapılan yayınlar:

Batıray Özbek'e göre; Kafkas Dernekleri ve Onlar'ın yaptığı yayınlar halkımız üzerinde son derece olumsuz etki yapmıştır. Kendisi de, dernek mensubu olduğu halde ve halkımıza dernekler aracılığı ile ulaşmasına rağmen böyle bir görüş sergilemesi gene mantık fukaralığının bir işaretidir. "Allah şifa versin!" demekten başka, elimizden birşey gelmez.

Dernekler, kusurlarına rağmen; bilgilenmenin ve dolayısıyla bilinçlenmenin öncülüğünü yapmışlardır. Sözde bir bilim adamının bunu görmemiş olması kötü bir talihsizliktir.

6- Kafkasya Cumhuriyetleri:

Batıray Özbek: "Oturduğumuz yerden Kafkasya'daki Cumhuriyetleri yönlendirmeyin, benim Cumhuriyetlerime dokunmayın," diyerek, öfkeli bir tavır alıyor. Sonra devam ediyor; Onlar'ın birbiriyle ilgisi olmayan halkların temsilcileri olduğunu ve asla birleşmeyeceklerini söylüyor. Birleşik Kafkasya İdeali'nin bir hayal olduğunu sürekli tekrarlıyor.

AFYON'DA YAŞAYAN KARAÇAY- MALKAR TÜRKLERİNDEN DERLEMELER

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı(*) / Vedat Balkan(**)

Kafkas halklarından olan ve 2000 yıldan beri Kuban ırmağının kaynağı Elbruz Dağının doğu ve batısındaki dağlık arazide ve derin vadilerde yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri hakkında bilinen rivayetlerden birisi de Karaçaylıların Anadolu Türkleri'nin bir kolu olduğudur. Karaçay ve Malkar adları aslında bu Türklerin yaşadığı birer coğrafi bölge adı olmasına rağmen Sovyet politikası sonucu -diğer Türklerde de görüldüğü gibi- birbirinden farklı dile, kültüre, ve tarihe sahip iki ayrı halkmış gibi değerlendirilmiş ve karaçaylılar ile Malkarlılar birbirinden koparılmaya çalışılmıştır. Aslında bunlar, aynı dili konuşan, aynı kültüre, aynı tarihe ve aynı dine sahip bir türk boyudur.

Kafkas bölgesinde yaşayan diğer türkler gibi Karaçay-Malkar Türkleri de uzun süre Ruslarla mücadele etmiş, 1828'de toprakları Ruslar tarafından işgal edilince Rusların zorlamasıyla yurtlarını terk ederek Anadolu'ya ve diğer Müslüman ülkelere göç etmeye başlamışlardır.

Anadolu'yu anavatan sayarak 1862-1905, 1877-1878, 1900-1908 yılları arasında gruplar halinde göç edip gelen Karaçay-Malkar Türkleri'nin bir kısmı Afyon'a yerleşmiştir. Afyon şehir merkezinde, Bolvadin ilçesinin Gökçeyayla mahallesinde, İscehisar ilçesine bağlı Doğlat köyünde, Eskişehir Han ilçesine bağlı Akhisar köyünde (1987 yılına kadar Afyon'a bağlı idi) ve yine Han ilçesine bağlı Gökçeyayla köyünde (1992 yılına kadar Afyon'a bağlı idi) bugün 5000 civarında Karaçay-Malkar Türk'ü yaşamaktadır.

(*) Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk Dili Bölümü Başkanı

(**) Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Büyük bilim adamına, sadece iki şey sormakla yetineceğim: Kafkasya Halkları Konfederasyonu'ndan haberiniz var mı? Henüz oluşum safhasında olan bu hareketi muhacerettekiler mi yoksa Kafkasya'da yaşayanlar mı başlattı?

Sonuç olarak, şu hususları belirtmeyi bir görev addediyorum. Sözde bilim adamı Batıray Özbek; bilgili değil, bilgisizlik örneği vermiştir. Doğruları saptırmıştır. Hakaret dolu sözleriyle, terbiye ve ahlaki kuralları çiğnemiştir. Halkımızdan özür dilesi dahi karaladığı hezeyanlar, kötü bir belge olarak varlığını sürdürecektir.

Bu kitap nedeniyle bir hususa daha işaret etmek istiyorum.

Yıllardan beri; "Neden bir çatı altında birleşemiyoruz" denilmektedir. Bu kitabı yazanla, bu kitabı bastırıp halkımıza sunanların sebep oldukları ve olacakları manevi tahribatı kimler içine sindirebileceklerdir? Meydana gelen sorumluluğa, ortak olmak isteyenler varsa, buna karışma hakkımız yoktur. Sadece uyarma görevimizi yapmanın huzurunu taşıyız.

Akliselim sahibi insanların böylesine ağır bir sorumluluğu kabul edeceklerini sanmıyorum. İki görüş arasındaki farkın tespiti, geleceğimiz açısından çok önemlidir.

Geldikleri yıllardan beri dinlerine, dillerine ve kültürlerine bağlılıkları, dürüstlükleri ve çalışkanlıkları ile Afyon'luların sevgilerini kazanan Karaçay-Malkar Türkleri dil, kültür, adet ve geleneklerini aynen sürdürmektedirler. Bu Türkler, dini manzumeler, ağıtlar, algiş(övgü) ve kargışlar(yergiler-beddualar), Nart efsaneleri, masallar, aşk şarkıları-maniler, ninniler, atasözleri, bilmeceler, batıl inançlar, düğünler(toy) gibi zengin edebiyat ve folklor ürünlerine sahiptirler.

Araştırma ve derleme yapmak üzere Karaçay-Malkar Türkleri'nin yaşadığı Doğlat ve Gökçeyayla köylerine gittik. Yaşlılarla konuşup, sohbet etme imkanı bulduk. Burada bizzat Karaçay-Malkar Türkleri'nin zengin edebiyat ve folklor ürünlerine sahip olduklarını gördük. Bu ürünlerin çoğunu ezberinde bulunduran yaşlılardan birisi aynı zamanda şairdi.

Köyde Avbekir Hoca diye anılan bu nur yüzlü şair, 1341 yılında Gökçeyayla (o zamanki adı Orhaniye) köyünde doğmuştur. Babasının adı Ramazan, kendi adı Ebubekir Çeken'dir. Sohbetimiz sırasında, çocukluğunda ve gençliğinde çobanlık ettiğini, 3 sene askerlik yaptığını öğrendiğimiz Ebubekir Çeken, kendi kendisini yetiştirmiş ve 15 yıl imamlık görevinde bulunmuştur.

Afyon ve köylerinde yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri'nin dil, edebiyat ve kültürel varlıklarının unutulmaması için, gittiğimiz köylerde yaşlılarla yaptığımız konuşmaları kasede aldık.

İşte bunlardan olan Ebubekir Çeken'den derlediğimiz dini bir manzumeyi, eski "Nart" destan kahramanlarından çobanların atası sayılan Aymuş destanını Karaçay-Malkar Türkçe'si ve Türkiye Türkçe'siyle dil ve edebiyat araştırmacılarının dikkatine sunuyoruz.

(İdarenin notu : Burada sözü geçen "Aymuş" destanı dergimizin 12. sayısının "Karcurt" ekinde tam metin yayınlanmıştı. Oraya bakılması...)

MALKAR TÜRKÇESİ

Sözübüzge başlayık Allah'ın atı bıla
Haparıbızın aytayık anı artı bıla

Bizni Paygâmbarımız Muhammad Mustafadı,
Salat salamlı aña miñle bıla dafadı.

Anı sıylılığından bir kesek söz eteyik,
Tuvğanlağa da tuvduklağa da üreteyik.

Muhammad Mustafanı ulluluğun bileyik,
Kıyamet kün biz anı şafağatın tileyik.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

Sözümüze başlayalım Allah'ın adıyla
Haberimizi söyleyelim onun peşi sıra

Bizim Peygamberimiz Muhammad Mustafa'dır,
Selat selamlar ona binlerce defadır.

Onun yüceliğinden biraz söz edelim,
Çocuklara da torunlara da öğretilim.

Muhammed Mustafa'nın ululuğunu bilelim,
Kıyamet günü biz onun şefaatını dileyelim.

Musa Aleyhissalamğa kelimullah dedile,
Muhammed Mustafağa Habibullah dedile.

Musa Aleyhisselama Kelimullah dediler,
Muhammed Mustafa'ya Habibullah dediler.

Musa Aleyhissalam Allah'ğa bunu sordu,
Kelim bıla Habibni arasında ne bardı.

Musa Aleyhisselam Allah'a bunu sordu,
Kelim ile Habib'in arasında ne fark vardı?

Allah Taala aytdı Musa Aleyhissalamğa,
İgi eslep karaçın on segiz miñ alamğa.

Allah Taala söyledi Musa Aleyhisselam'a,
Dikkatle iyi bak sen on sekiz bin aleme.

On sekiz miñ alamda on segiz miñ Musala,
Birden sonra çok edi Muhammad Mustafala.

On sekiz bin alemde on sekiz bin Musa'lar,
Birden sonra yok idi Muhammed Mustafa'lar.

Kelimullahni işi Allah'nı razı eterça,
Allah'nı işi Habibullahni kölüne ceterça.

Kelimullahın işi Allah'ı razı etmektir,
Allah'ın işi, Habibullah'ın gönlüne sevinç vermektir.

Allah Habibullahha dedi "Levlake levlak"
Cuvabına da aytdı "Lema halaktul eflak"

Allah Habibullah'a dedi "Levlake levlak"
Cevabını da söyledi "Lema halektul eflak"

"Muhammad" dedi Allah, Habibini atına,
Anı keltirip saldı kesi atını katına.

"Muhammed" dedi Allah, Habibinin adına,
Onu getirip koydu kendi adının yanına.

La ilaha illallah Muhammad Rasulullah,
Birgeley okunurça birgeley cazdı Allah.

La ilahe illallah Muhammed Resulullah,
Beraber okunacak gibi beraber yazdı Allah.

Allah anı çağırdı kesin ençi katına,
Mekkadan Kudus'ha mindirip Burak atına.

Allah onu çağırdı özel makamına
Mekke'den Kudüs'e bindirip Burak atına.

Andan örge allına iydi Ref-ref başçıçın,
Koluna bergen edi segiz candet aççıçın.

Oradan yukarı önüne gönderdi Ref-ref baskıçın
Eline vermiş idi sekiz Cennet açkıçın

Ref-ref bıla çıkdı Allah'nı miyik katına,
Közü bıla körüp Allah'ın cetti muratına.

Ref-ref ile çıktı Allah'ın yüce katına,
Gözü ile görüp Allah'ını erdi muradına

Allah anı etgendi Rahmatan lil Alemin,
Savlay alamlığa boldu Muhammad emin.

Allah onu etti Rahmeten lil Alemin,
Bütün alemlere oldu Muhammed emin.

Em aruv kılıkdasa dep Allah anı mahtadı,
Paygamberlik sincırı kelip anda tohtadı.

En güzel ahlaklısın diye Allah onu öydü,
Peygamberlik zinciri gelip onda durdu.

Mahdavun sav aytırğa bizni küçübüz almaz,
Biz aythan bıla anı mahdavu boşalmaz.

Övgüsünü tam söylemeye bizim gücümüz yetmez
Bizim söylememizle onun övgüsü bitmez.

Billay bir söz cetişir añılarık bolğanña,
Allah küç bersin añılayalmağanña.

Endi ayırımı da köl salıp tñılağız,
Canları kaydan caratılğanın añılağız.

Muhammadnı nürünü cetmiş miñ cıl alğadan,
Carathan edi Allah Dünyada canladan.

Anı nürün etgenet uşaş altın tavukğa,
Sünnetin tutalgan tüber ulla zavukğa.

Muhammad nürü alay bek omaget ginciden,
Bir cabuvnu içinde işlenen ak inciden.

Allah bir ulla terek etdi anı katında,
Aruv da bir terek "Secere Yakın" atında.

Cabuv içinde nürnü anı içine salğanet,
Muhammad nürü anda cetmiş miñ cıl kalğanet.

Ol nürnü közlerinde uyalmaknı caratdı,
Tuvrasında küzgünü etip aña karatdı.

Küzgüge karap kördü kesini aruvluğun,
Seyir tamaşa etip Allah'nı ulluluğun.

Uyaldı da terledi altı tamçı ter akdı,
Birinciden Ebu Bekir'ni ruhun caratdı.

Ekinçiden Umar'nı üçüncüden Osmannı,
Törtüncüden Aliyni ruhların caratdı.

Kızıl gokga hanslanı, beşinçi akgan terden,
Altıncıdan pirinçni, ol da çığadı cerden.

Tört sahabanı nürlerin tögeregine tizdi,
Dünyada seni nögerleriñdile dep kögüzdü.

Bu kadar söz yetişir anlayacak olana,
Allah ona güç versin anlayamayana.

Şimdi söyleyeceğimi de dikkatle dinleyiniz,
Canların nereden yaratıldığını anlayınız.

Muhammed'in nurunu yetmiş bin yıl önceden
Yaratmış idi Allah Dünya'da, canlardan

Onun nurunu etmişti benzer altın tavuğa,
Sünnetini tutabilen ulaşır büyük mutluluğa

Muhammed nuru daha güzeldi yapma bebekten
Bir örtünün içinde işlenen ak inciden.

Allah bir ulu ağaç yaptı onun yanında
Güzel de bir ağaç Secere Yakın adında.

Örtü içinde nuru onun içine koymuştu,
Muhammed nuru onda yetmiş bin yıl kalmıştı

O nurun gözlerinde utanmayı yarattı,
Karşısında aynayı yapıp ona baktırdı.

Aynaya bakıp gördü kendi güzelliğini,
Seyir temaşa edip Allah'ın yüceliğini.

Utandı da terledi, altı damla ter aktı,
Birinciden Ebu Bekir'in ruhunu yarattı.

İkinciden Ömer'i üçüncüden Osman'ı,
Dördüncüden Ali'nin ruhlarını yarattı.

Kırmızı çiçekleri beşinci akan terden,
Altıncıdan pirinci o da çıkıyor yerden.

Dört sahabenin nurlarını etrafına dizdi,
Dünyada senin arkadaşların diye gösterdi.

Allahından uyalıp terledi başdan ayak, Tesbih etti Mevlasın bir da capmayın cayak.	Allah'ından utanarak terledi başdan ayak, Tespîh etti Mevla'sın hiç kapamadan yanak.
Oı terden caratdı Allah Onsegiz miñ alamnı Arşnı, Kürsnü, kökleni, cerni, Levh'ni,	O terden yarattı Allah On sekiz bin alemi, Kalamnı Arş'ı, Kürs'ü, gökleri, yeri, Levh'i, Kalem'i
Oı terden caratdı Allah Dünyalanı canlanı, Oı terden caratdı Allah cinleni, şaytanlanı.	O terden yarattı Allah Dünyaları, canları, O terden yarattı Allah cinleri, şeytanları.
Bek sıylı baş terinden caratdı Mölekleni, Uyañ cerni terinden şaytanlanı, bilekleni.	Çok soylu baş terinden yarattı Melekleri, Üd yerinin terinden şeytanları, bilekleri.
Dünyalanı bari anı terinden caratıldı, Kandil içinde süyelip kesine karatıldı	Dünyaların hepsi onun terinden yaratıldı, Kandil içinde ayakta kendine gösterildi.
Kızıl nakut, nalmasdan bir kandil etdi anda, İçi körüneyet tışından karağanda.	Kızıl yakut, elmasdan bir kandil etti orda, İçerisi görünüyordu dışından bakıldığında.
Altın tavukça nürnü Dünyada bolgança, Kandil içinde süyelip namaz kılğança.	Altın tavuk gibi nuru Dünyada olduğu gibi, Kandil içinde ayakta namaz kılar gibi.
Andan sonra buyurdu ulla Allah canlağa, Nürden Muhammadnı körürge karağanlağa.	Öndan sonra buyurdu Ülu Allah canlara, Nurdan Muhammed'i görmek için bakanlara.
Cüz miñ cılını tögeregine aylanıp turdula, Andan sonra Paygamberların karap kördüle.	Yüz bin yıl etrafında dönüp durdular, Öndan sonra Peygamberlerini bakıp gördüler.
Dünyada patçah boldu karap başın körgenle, Omak işle etivçü boldu kaşın körgenle.	Dünyada padişah oldu bakıp başını görenler, Güzel işler yapıcı oldu kaşını görenler.
Tüzlük etgen umara'la bet türsünün kördüle, Vezir vüzera bolup tüzlükge kol berdile.	Doğruluk eden amirler yüz güzelliğini gördüler, Vezir vüzera olup doğruluğa kol verdiler.
Közlerin körgen boldu kesi ayıbın körüvçü, Kulakların körgen Kur'anña kulak berüvçü.	Gözlerini gören oldu kendi ayıbın görücü, Kulaklarını gören Kur'ana kulak verici.
Avzun körgen boldu köp oraza tutuvçu, Kol bazugun körgenle ok, mızırak atuvçu.	Ağzını gören oldu çok oruç tutucu, Kol pazusunu görenler ok, mızrak atıcı.

KARAÇAY - MALKAR NART DESTANLARI

-II-

Adilhan ADİLOĞLU

NART KAHRAMANLARI

Destanlarda Nart kahramanlarının hayat tarzları ve tabiatla ilgili betimlemeler birer ayrıntı olarak kalmaktadır.

Karaçay - Malkar Türkleri, Nart kahramanlarını, efsanevi ataları olarak sayarlar ve "atasözü" kelimesi yerine "nart-söz" kelimesini kullanırlar. Karaçay - Malkar Türkleri, Nart kahramanlarının gerçekten yaşadıklarına inanırlar. Sözelimi, bugün yaşadıkları yerlerde, çok eskiden kalma birtakım şeylerin Nart kahramanlarına ait olduğunu iddia ederek, onların gerçekten de yaşadıklarını söylerler. Sözelimi, Malkar'da Çegem bölgesinde "Nart - taş" adında büyük bir kaya vardır. Eskiden "El-Tübü" sakinleri, yeni doğan çocuklar için bu kayanın yanında kurbanlık keserlermiş. Daha sonra bu kayanın tepesinden su dökülür ve kayadan akan su ile yeni doğan çocuk eğer erkek ise şöyle dilekte bulunulmuş;

Öşünün körge anı, azbar okudu Kur'anı,
Alim-müçtehit bolup carıttı sav cihannı.

Bağrını gören onu, ezber okudu Kur'anı
Alim-müçtehit olup aydınlattı bütün cihannı.

Anı tişin körgele aruv boldula habib,
Anı burnun körgele dohtur boldula tabib.

Onun dişini görenler güzel oldular habip,
Onun burnunu görenler doktor oldular tabip.

Hayır etgen çomartla oñ kolun kördüle,
Körmegele haramğa bel berdile.

Hayır eden cömertler sağ kolunu gördüler,
Görmeyenler harama bel verdiler.

Közün körgele kesin amanlıktan tıydıla,
Körmegele haramdan mal cıydıla.

Gözünü görenler kendini kötülükten alıkoydular,
Görmeyenler haramdan mal topladılar.

San etmegen kararga, köralmayın kaldıla,
Dünyada, ahıratda dinsiz-ıymansız boldıla.

Önemsemeyen bakmaya, göremeden kaldılar,
Dünyada, ahrette dinsiz-ımansız oldular.

Allah bizni korusun ol türsünlü bolğandan,
San etmeyin köralmayın kalğandan.

Allah bizi korusun öyle çehreli olmaktan,
Önemsemeyip, göremeden kalmaktan.

Savlay sanarık bolsak bek uzakğa ketedi,
Tınlağan camağat da erikgen etedi.

Hepsini sayacak olsak çok uzağa gidecek
Dinleyen cemaate bıkkınlık gelecek.

Gafil AVBEKİR tile anı şafağatın,
Keçe kündüz demey ayt ulla Allah'nı atın.

Gafil Ebubekir dile onun şefaatinı,
Gece gündüz demeden söyle ulu Allah'ın adını

1996 Ebubekir ÇEKEN'den alınmıştır

"Nart Debet gibi demirci ol
Nart Şavay gibi er (yiğit) ol
Nart Sosuruk gibi meşale ol
(Kendi) Halkına tatlı, hoş gönüllü ol..."
Eğer çocuk kız ise, onun için yapılan dilek şöyleymiş;
"Satanay gibi dolunay ol
Başın (etrafın) dolan (daim) olsun toy
Adın olsun yer tanrısından bereket
Gitmesin, eksilmesin köyünden, evinden bereket..."

Karaçay bölgesindeki Teberdi ırmağı ile Kuban ırmağının birleştiği yere yakın bir bölge olan Humara dolaylarında, büyük kayalıklar arasında ilginç ve büyük bir mağara (yeraltı evi) vardır. Karaçay-Malkarlılar buraya "çuvana" adını verirler. Halkın inancına göre burada Nart kahramanlarından "Açı Tilli Gilastırhan" yaşamış. Yine, Teberdi ırmağının sol tarafındaki Sintı köyüne yakın bir yerde çuvana benzeren bir başka mağara daha vardır ki burası çuvanadan daha güzel yapılmıştır. Çuvana yakınlarında yer alan büyük kayaya ise halk "Sosuruk'un taşı" adını vermektedir. Anlatılanlara göre, Nart Sosuruk zaman zaman atıyla bu kayanın üzerine çıkarmış. Nart Sosuruk'un atının ayak ve sidik izleri bu kayanın üzerinde hala duruyormuş. Hatta bir de, Sosuruk'un köpeğinin ayak izleri de varmış bu kayanın üzerinde...

Karaçay-Malkar Nart destanlarına göre; Nart kahramanlarının yaşadıkları yerler Kuban vadisi dolaylarıdır. Ancak Nartların seferlere çıktığı ve savaştıkları yerler Kuban vadisi dolaylarıyla sınırlı kalmıyor. Destanlarda, Nart kahramanlarının İtil (Volga) ırmağına kadar gelip bu bölgelerde de savaştıkları anlatılır. Hatta bazen İtil ırmağını da geçerek çok uzak yerlere bile seferler yaparak oralardan oldukça yüklü ganimetlerle dönerlermiş...

Adigelerin Nart destanlarına göre Nart kahramanlarının yaşadıkları yerler yine Kuban vadisi dolayları olarak gösterilir. Abhazların Nart destanlarına göre ise; Nart kahramanları Kuban, Narsana, İnçik (Zelençuk) ırmakları dolaylarında yaşamışlardır.

Karaçay-Malkar Nart destanları ile diğer Kafkas Nart destanları arasında konu ve içerik yönünden benzerlikler vardır. Öte yandan, Karaçay-Malkar Nart destanlarındaki, destan kahramanlarının tipi, anlatım biçimi ve köken bakımından farklılığı ve Türk-Moğol karakteri çok açık bir şekilde görülmektedir. Karaçay-Malkar Nart destanlarının, bütün Türk boylarının sözlü geleneğinde olduğu gibi; hece ölçüsünde, tam ve yarım kafiyeli olmaları ve bu özelliklerin diğer Kafkas Nart destanlarında az görülmesi yukarıda ileri sürülen düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. Karaçay-Malkar Nart destanlarının değişmez özelliklerinden biri de, şiir ile düzyazının bir arada uyum içerisinde olmasıdır. Her destan bölümünün kendine has ezgisi ve ritmi vardır. Mısra sonlarındaki bu uyak düzeni genellikle; "aa bb cc dd..." şeklindedir. Mısra sonlarındaki bu uyakların asıl işlevi, destanların bellekteki kalıcılığını kolaylaştırmak içindir. Karaçay-Malkar Türklerinin yüksek dağlık arazilerde yaşamaları ve diğer Kafkas halklarıyla az karışmaları sebebiyle; Karaçay-Malkar Nart destanlarının milli vasıfları, özellikle de "şiir" biçimi bozulmamış, destanlardaki eski Türk motifleri kaybolmadan, kuşaktan kuşağa aktarılabilecek bugünlere kadar gelmiştir.

P. Ostrakov, Karaçay-Malkar Nart destanlarının ozanlar tarafından, şiir şeklinde ve belli bir ma-

kam (ezgi) eşliğinde söylendiğini şöyle anlatıyor; "Sıbzı (kaval) çalarak veya küçük tahta parçalarını belirli bir tempoyla birbirine vurarak ortaya çıkarılan bir makam eşliğinde destanları ozanlar anlatmaktadır. Ozanların etrafına toplananlar da onları büyük bir dikkatle ve hayranlıkla dinlerler. Destanların herbirinin kendisine ait bir makamı (ezgisi) vardır..."

S. Orusbly, Karaçay-Malkar Nart destanlarında geçen her kahramanın bir veya birkaç destanı olduğunu, ancak bu destan bölümlerinin birbirlerine çok benzediğini ifade ediyor: "Ozanların, Nartlar hakkında anlattıklarına şöyle bir baktığımız zaman; bu destan bölümlerinin birbiriyle bağlantısız olduğu sanılabilir. Ancak bu destanlar iyi incelendiği zaman; Nart kahramanlarının destanları biraraya getirildiğinde hepsinin birbirini tamamladığı ve büyük bir destanın ortaya çıktığı görülür. Ne yazık ki atalarımızdan bizlere miras kalan bu kültür ürünleri halkın belleğinden silinmeye başlamıştır..."

M.V. Rklitsiy de, Oset Nart destanlarında; başı sonu belli olmayan ve bazı anlaşılabilir - karmaşık bölümler olduğunu; bu anlaşılabilir bölümlerdeki soru işaretlerinin Karaçay-Malkar Nart destanlarında cevap bularak açıklığa kavuştuğunu söylemektedir.

B.K. Dalgat, Karaçay-Malkar Nart destanlarının eski orijinalliklerinden pek fazla bir şey kaybetmediğini, destanlardaki eski motiflerin hala muhafaza edildiğini söylemektedir.

Karaçay-Malkar Nart destanları bölüm bölümdür. Kahramanların doğuşları, ilk kahramanlıkları, evlenmeleri, çeşitli düşmanlarla yaptıkları savaşları ayrı ayrı bölümlerde anlatılır. Belli başlı bütün Nart kahramanlarının kendilerine ait bir veya birkaç destanı vardır. Ancak bu destanların (veya bölümlerin) hepsi birbirlerine sıkı sıkı bağlıdır. Hepsini biraraya getirildiğinde ise ortaya muazzam bir mitoloji çıkmaktadır. Karaçay-Malkar Nart destanlarına bir bütün olarak bakıldığında, destanların bir, "başı-sonu" olduğu görülür...

Karaçay-Malkar Nart destanlarını diğer Kafkas halklarının nart destanlarından ayıran bir başka önemli husus ise; Nart destanlarında geçen olayların ve savaşların sürekli Nart ülkesinde yaşanmış olmasıdır. Destanlarda olan-biten her şey Nart ülkesi sınırları içinde geçer. Bunun tek bir istisnası vardır, o da; "Satanay ile Demirkapı'nın Askeri" adlı bölümdür...

Sadece Karaçay-Malkar Nart destanlarına özgü bir başka özellik de; Nart kahramanlarının ezeli ve en büyük düşmanları olan "emegen" lerdir. Emegenler; insanüstü, çirkin görünüşlü, birden fazla başları olan dev yaratıklardır. Sayıları pek çoktur ve her üç ayda bir doğum yapmaktadırlar. Her doğum sırasında ise yüzden fazla çocuk doğurmaktadırlar. Nart kahramanları sürekli emegenlerle savaş halindedirler. Nart kahramanları bilek güçleriyle ve üstün zekalarıyla emegenleri her zaman yenmeyi başarmaktadırlar. Nart kahramanları emegenlere galip gelseler de, emegenlerden çok çekinmektedirler. Çünkü emegenler, yakaladıkları zaman Nartları yemektirler.

Nart destanlarına göre dünyadaki bütün kötülüklerin kaynağı emegenlerdir. Eğer emegenler olmasaydı dünyada hiçbir kötülük olmayacaktı. Tanrılar, yeryüzünü emegenlerin kötülüğünden korumak için Nartları yaratmıştır. Bu yüzden Nartlar sürekli emegenlerle savaşıp durmaktadırlar. Emegenlerin anlatılmadığı hiçbir Nart destanı yoktur...

Karaçay-Malkar Nart destanlarında anlatılan Nart kahramanlarının sayısı oldukça fazladır. Bunların içinden birkaçını kısaca anlatmaya çalışalım.

(Devam edecek)

DAĞISTANDA İMAM ŞAMİL'İN İKİYÜZÜNCÜ DOĞUM YILI KUTLAMALARI

Musa RAMAZAN

20-26 Ekim 1997 tarihinde bir hafta süreyle, Dağıstan başta olmak üzere Moskova'da ve Kuzey Kafkasya'nın diğer cumhuriyetlerinde İmam Şamil'in 200. doğum yılı münasebetiyle çeşitli etkinlikler düzenlendi. Dağıstan'daki kutlamalara İstanbul Şamil Eğitim Vakfı'nı temsilen ben de katıldım. Bu yazımda Mahaçkala ve diğer şehirlerde gördüğüm etkinlikleri özetlemek istiyorum.

14 Ekim 1997 Salı günü uçakla İstanbul'dan Mahaçkala'ya intikal ettik. 5 günlük serbest zamandan yararlanarak, 15 Ekim günü Gazikumuk'da bulunan doğduğum köye gittim. Üç gün boyunca akraba, dost ve hemşehrilerimle hasret giderdim, ziyaretlerde bulundum. 18 Ekim günü de akşama doğru Mahaçkala'ya döndüm.

20 Ekim günü ilk etkinlik olarak, Dağıstan Yüksek Sanat Müzesi'nin açılışına katıldık. Müzenin müdiresi, ünlü şair Rasul Hamzatov'un eşi Patimat Hamzatov'du. Kalabalık ve seçkin bir davetli kitlesinin katıldığı açılışa kurdelayı bizzat Dağıstan Devlet Başkanı Muhammad Ali Muhammadov (Magomed Ali Magomedov) kesti.

21-22 Ekim günlerinin tamamı bilimsel etkinliklere tahsis edilmişti. Bu cümleden olarak Parlamento Salonunda çeşitli konferanslar gerçekleştirildi. Yerli ve yabancı birçok bilim adamının katıldığı konferanslarda İmam Şamil ve Kuzey Kafkasya ile ilgili ilginç tebliğler sunuldu. İşlenen konular şunlardı:

- 18. yy. sonu ve 19 yy. başında Kuzey Kafkasya.
- Büyük Güçlerin Politikalarında Kuzey Kafkasya.
- 19 yy. Sömürgeci Çarlık Rusyasının Kafkasya Siyaseti.
- Kafkas Savaşı, Sosyal Politik Kaynaklar ve Yönlendirilmesi.
- 19. yy.'in ilk yarısında Kuzey Kafkasyalıların Emperyalizme Karşı Mücadelelerinde Birlik İdeolojisi.
- 18. yy. sonu ile 19. yy. başında Dinî ve Ruhanî Yaşamın Özgün Özellikleri.
- Dağ Demokrasisinin Gelenekleri, Nakşibendî Tarikatı, Özgürlük Savaşı İdeolojisinin Oluşmasında Adetler ve Şeriat Unsurları.
- Bölge Tarihinde Birleşik Bir Devletin Biricik Örneği Olarak İmamat.
- İmamatın Devlet Yapısı, İç ve Dış Politikası.
- Şamil'in Reformcu Çalışmaları, Şamil Nizamının Ortaya Çıkışı.
- Şamil'in Diplomasisi.
- Kırsal Topluluklarda Kendi Kendini Yönetme ve Merkezî Hükümet.
- İmamatdaki Sosyal Politika-Devlet İçinde Fert ve Onun Sosyal İlişkileri.
- 1820-1860 yılları arasında Bağımsızlık Savaşının Kuzey Kafkasya'daki Ana Safhaları.
- Kafkas Savaşının Taktik ve Stratejileri.
- İmam Şamil'in Kişiliği ve Dağlıların Bağımsızlık Savaşında Üstlendikleri Rol.
- Devlet Adamı, Teolog, Reformist ve Demokrat Olarak Şamil.
- Şarkın ve Avrupa'nın Büyük Göçlerinin Politikalarında Kafkas Savaşı.
- Kırım Savaşı ve Dağlıların Bağımsızlık Hareketi.

- Kuzey Kafkasya'lıların Doğu Ülkelerine Sürülmeleri ve Göç.
- Türkiye, Suriye, Ürdün ve Diğer Ülkelerdeki Kuzey Kafkas Diasporasının Oluşumu.
- 19. yy.'ın ilk yarısındaki Kafkas Savaşının 19. yy.'ın İkinci Yarısı ile 20. yy.'ın başlarındaki Tarihi Olaylara Etkisi.

-Kafkas Halklarınca Yürütülen Bağımsızlık Savaşının Uluslararası Önemi.

Bundan başka "Kuzey Kafkasya'daki Bağımsızlık Savaşı, Tarihi Araştırmaların Günümüzde ve Gelecekteki Durumu, Tarihçilerin ve Kaynak Araştırmalarının Sorunları" konulu bir de panel düzenlendi.

Tebliğ sunan bilim adamlarının çok değişik ülkelere mensup oluşu dikkat çekiyordu. Dağıstan, Çeçenistan, Kabardino-Balkaria, Kuzey Osetia, Karaçay-Çerkes, Adigey ve Abhazy'a'dan gelen bilim adamlarından başka; Gürcistan, Azerbaycan, Moskova, Tataristan, Ukrayna, Fransa, İsrail, Almanya, ABD, Polonya, İngiltere vs.'den gelen bilim adamlarının çokluğu dikkat çekiyordu. Ünlü Kafkasiolog Marie Benningsen ile Moşe Gammer de oradaydı.

Bu arada, her konuşmacıya sözlerini tamamladıktan sonra günün hatırasını yaşatmak üzere birer madalya verildi. İmam Şamil'in 200. doğum yılı için özel olarak hazırlanan madalyanın bir yüzünde İmanın portresi, diğer yüzünde de "İmam Şamil'in 200. Doğum Yılı Hatırası 1797-1997" ibaresi yazılıydı. Aynı madalya, dış ülkelerden gelen delegelere de takdim edildi. Bunlar arasında muhacerette yaşayan Kafkaslılar da vardı. Beni de "Türkiye'de yaşayan soydaşımız Musa Ramazan" hitabıyla sahneye davet edip 200. yıl madalyasını verdiler. Böyle bir taltif beklemediğim için doğrusu çok duygulandım ve gurur duydum. Aynı şekilde Gökhan Menteş, İsmail İlhan ve diğerlerine de 200. yıl madalyası verildi.

23. Ekim günü Mahaçkala'nın ünlü Merkez Meydanında (eski Lenin Meydanı) büyük bir şölen tertiplendi. Meydanda 100.000'den fazla insan toplanmıştı. Meydana bakan Parlamento binasının önünde geniş bir platform kurulmuştu. Protokole dahil zevat buradaki yerlerini aldılar. Bizim gibi dışarıdan gelen delegeler de bu meydana yerimizi aldık. Ma'şeri kalabalık ise büyük bir nizam ve intizam içinde meydandaki yerini almıştı.

Her taraftan görülebilecek bir platformda beyaz bir ata binmiş temsili İmam Şamil görüldü. Aynı şekilde ulusal giysileri içinde naipiler ile müridler İmam'ın arkasında yerlerini almışlardı. Ellerinde Şamil Devrinin bayrak ve flamaları vardı.

Gösterilerin yapılacağı sahne ise meydanın bir başka yerindeydi. Dağıstan'ın çeşitli yörelerinden gelen gruplar ulusal danslarımızı icra ettiler, halk musikimizden güzel örnekler sundular. Keza, Devlet Lezginka Topluluğu da şahane bir gösteri ile bu güzel güne İmam Şamil'e yakışır bir güzellik kattı.

Gürcistan, Azerbaycan, Çeçenistan ve Rusya'dan gelen folklor toplulukları da kendi ulusal danslarını ve müziklerini sundular.

Meydanın üç tarafında ip cambazlarının hem zaman olarak sundukları heyecanlı gösterileri nefesimizi tutarak izledik.

Bir uçak filosunun havadaki gösterisi de çok heyecanlı ve etkileyici idi. En sonunda, bulutların arasından görünen paraşütçülerin gösterileri günün sürprizi oldu. 50 kadar paraşütçünün büyük bir ustalık ve çeviklikle sergiledikleri gösteri büyük heyecana ve alkışa sebep oldu.

Mahaçkala'nın 5 büyük caddesi Merkez Meydanı'na açıldığı için insan kalabalıkları cadde ağzlarına doğru yıldız şeklinde yayılarak meydana rahatça sığmıyordu.

Aynı gün saat 15.00'de yeni inşa edilen İmam Şamil Kütüphanesi, Dağıstan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muhammad Ali Muhammadov tarafından hizmete açıldı.

Saat 16.00'da protokole dahil zevatı Dağıstan Dram Tiyatrosu salonuna davet ettiler. Bizler

de aynı salonda yerimizi aldık. Buradaki törenin açılış konuşmasını Dağıstan Cumhuriyeti Başbakanı Muhi Aliyev yaptı. Aliyev konuşmasında; hangi cumhuriyetlerin resmi olarak törene katıldıklarını, hangi devlet büyüklerinden kutlama mesajları geldiğini açıkladı.

Başbakandan sonra; 200. yıl töreni dolayısıyla ulusal müzeye hediye edilmek üzere hazırlanan sanat eserlerini tanıtılmasına geçildi. Dağıstan ve Kafkasya'ya ait manzara tabloları, İmam Şamil'in portreleri, metal üzerine dövme yöntemiyle vücuda getirilmiş resimler, halı üzerine işlenmiş Şamil figürleri ve naipiler ile müridleri temsil eden figürler... gerçekten göz kamaştıran sanat ürünleriydi. Sanatçılar sahneye çıkarak eserlerini takdim ettiler ve bunların hepsi Şamil Müzesi'ne armağan edildi.

24 Ekim Cuma günü, Türkiye'nin maddi ve teknik yardımıyla inşa edilen Mahaçkala'daki Yeni Cami ziyaret edildi. İç kuturları 40x45 m. olan bu muhteşem camide cuma namazı kıldık. Cami tıklım tıklım dolu idi, bir o kadar insan da dışarıda namaz kıldı. Cuma namazını Dağıstan müftüsü kıldırdı. Müftü konuşmasında İslam kültürü üzerinde durdu ve törene dış ülkelerden katılan dini cemaat liderlerini ismen tanıttı. Duaları arapça ifade ediyor, konuşmayı rusça yapıyordu.

25 Ekim günü, biz Türkiye'den gelen delegeler Dağıstan-Türk kolejini ziyaret ettik. Dağıstan'da Mahaçkala'nın dışında Derbent ve Hasavyurt şehirlerinde de birer Türk koleji mevcut. Bu okullarda Türk ve Dağıstanlı öğretmenler birlikte görev yapıyorlar. Öğrenciler lise diplomalarını alırken Türkçe, İngilizce ve Rusça'yı da öğrenmiş oluyorlar. Diplomalarının yanı sıra bu üç dili bildiklerine dair birer sertifika alıyorlar. Buradan mezun olan öğrenciler Türkiye, İngiltere ve Rusya başta olmak üzere çeşitli ülke üniversitelerine girme hakkına sahipler.

26-27 Ekim günlerinde ise Dağıstan'ın tarihi ve turistik yerleri ziyaret edildi. Bu vesileyle İmam Şamil devrinin hatıralarını yaşatan Gimri, Ahulgoh, Gunip gibi yerleri görme fırsatını bulduk.

28 Ekim günü de İstanbul'a döndük.

Bu arada bazı özel ziyaretlerimizden de kısaca bahsetmek istiyorum.

Bir akşam, Dağıstan başbakanı Muhi Aliyev'in davetlisi olduk. Davete ben, İsmail İlhan, Şahabettin Özden (Yalova Çiftlikköy Dağıstanlılar Derneği Bşk.) ve diğer iki kişi icabet ettik. Aynı şekilde, Dağıstan "Vatan Derneği" genel başkanı Prof. Abdullah Muhammadov da bir başka akşam bizi evine davet etti. Her iki davette de yenilip içildikten sonra Türkiye'de yaşayan Dağıstanlılar ile diğer Kafkaslılar'ın durumları, dernek ve vakıfların çalışmaları hakkında sohbet ettik. Ulusal kültürümüzün korunması ve genç nesillerin iyi yetiştirilmesi hususunda fikir alışverişinde bulunduk. Biz, Türkiye'deki Kafkasya ile ilgili yayınlar hakkında bilgi verdik. Zaten onlar bu konuda bilgi sahibi idiler.

Dağıstan'da rusça yayınlanan "Dağıstan Pravda" gazetesi ile "Naş Dağıstan" dergisinde ve mahalli dillerde yayınlanan çeşitli dergilerde Türkiye'de yaşayan Kafkaslılar'la ilgili haber ve yazılar sık sık yer alıyor. Buradaki yayınlar tanıtılıyor. Zaman zaman Dağıstan'dan Türkiye'ye gelen muhabirler burada yaşayan soydaşlarıyla ilgili haberler, yorumlar, röportajlar hazırlıyorlar.

Yazımı noktalarken bir müşahedemi ifade etmek istiyorum: Dağıstan halkı Türkiye'ye karşı büyük bir ilgi ve sempati duymaktadır. Bu türlü gidip gelmeler iki kardeş halk arasındaki dostluğu ve kardeşliği daha da güçlendirecektir.

KEMİŞHAN

Ertde sayın men ertde turup karayma
Teberdi başı, oy buzlu miyik tavlağa.
Ölgenle kelip Kemishan, seni almazla,
Berlik tüyölme men duniyadağı savlağa.

Kökde barğan ilaçın kelip konñayed
Üygüzñü allında miyik eşilgen çalmanña.
Ariv Kemishanım avruydu, öled desele,
Cañız canımı coyarem aña darmanña.

Ah, Kemishanım, arivluğñu men aytsam
Keçeleni carıthan ay tolğanlay.
Oy, sen arivnu ızınnan sınap karasam,
Kümüşçüle ak kümüş kaña conñanlay.

Meni arivum, eki kaşını men aytayım,
Taza kümüşge bir karasavut salğanlay.
Kemishanım, eki közüñü köreme,
Kıbılada eki carık cıldız canñanlay.

Cayaklarıñı çıdayalmayma aytmayın:
Kınadan kızıl, şeker tatıvlu almalay.
Kökreğinde eki seyirlikçik köreme,
Subay terekge eki kök köğürçün konñanlay.

Ah, süymekligim kelip tüyülgendi arivum,
Cüregimde canım cürügen tamırğa.
Bu avruvdan men avrup öle tebresem,
Kemishanım kesi kelip salsın kabırğa.

Kemishan, seni kesim bağalı etgenme,
Barmağın da bir altın cüzük işletip.
Maña kelmeseñ, seni bay caşla alırla,
Arbazında toru horala kişnetip.

Oğarğı tekstni orijinalı, Mahmut haripni kol cazması bıla meni ençi arşivimdedi. Cırnı kimden cazıp alğanını
üşünden cuk cazmağandı. Meni oyumuma köre, kesi esinde turğan bir cır bolup cazıvğa köçürgendi.

Sılpağarlalı Yılmaz

İKİ KASIM 1943'Ü OKURKEN DÜŞÜNDÜKLERİM

Hasan KALLİMCİ

İki Kasım 1943, bir roman; Kafkas Karaçay Türklerinin 14 yıl süren sürgün hayatının romanı. Halimat Bayramuk yazmış, Anadolu Türkçesine Dr. Yılmaz Nevruz aktarmış. Eser, Ötügen Yayınevi tarafından İstanbul'da 1995 yılında basılmış.*

Eserde, Çavul köyünden Botaşoğlu Majay'ın kızı GOKKA, yakın çevresi ve onların başından geçenler anlatılıyor. 300 sayfalık eser, edebi açıdan tam bir roman havası taşımasa bile işlenen konu dolayısıyla kendini sıkmadan okutuyor.

Bu eseri okurken üzuldüm, çeşitli düşüncelere daldım. O düşüncelerimi sizlere aktarmadan önce, eserin konusu hakkında birkaç tanıtıcı cümle yazmak istiyorum.

Gokka, Almanlarla yapılan harpte, doktor olması sebebiyle yaralı askerlerle ilgilenmektedir. Almanların bombardımanında yaralanır, tedavi edilir ve dinlenmesi için köyü Çavul'a gönderilir. Gokka, yüzbaşıdır ve göğsünde madalya taşımaktadır. Köye, NKVD askerleri gelir ve birkaç gün kalırlar. Stalin'in talimatı ile Çavul'daki Karaçaylıları sürgüne gönderirler. Sürgünün görünen sebebi, Karaçaylılar için uydurulan halk düşmanlığı, bandit (haydut) gibi suçlamalardır. Kamyonlarla tren vagonlarına nakledilen Karaçaylılar Asya'nın ortalarına, Sibiry'a serpiştirilirler. Sağlıksız şartlarda, soğukta yapılan yolculuk birçokunun yolculukta ölmesine sebep olur. Gokka'nın babası Majay, Cambul'da ölür. Annesi Habiyyat, sürgün yaşadıkları Trudovik'te vefat eder. Kızkardeşi Kemishan'ın, kocası Aslan'ın ölüm haberleri ile sarsılır. Açlık, soğuk Karaçaylıları Trudovik'te de birer birer ölümün kohnuna çeker. Gokka'ya, önce bulunduğu köyün sağlık ocağında, sonra da ilçenin hastanesinde görev verirler. Bu arada okul arkadaşı Harun ile evlenirse de aradığı saadeti bulamaz. Bu evlilikten doğan oğluna Artur adını verir. 1953 yılında Stalin'in ölmesi Karaçaylılara rahat bir hayat getirir; çevredeki hısım ve akrabaları ziyaret etmeye başlarlar. Nihayet 1957 yılının Ocak ayı sonunda Karaçaylıların Kafkasya'ya dönmelerine izin verilir. Diğer Karaçaylılarla birlikte Gokka da köyüne döner. Karaçay köylerine Gürcüler yerleştirilmiştir. Yıkılan veya işgal edilen evlerine yerleşmek, kendi köylerinde yeniden tutunmak gibi bir başka mücadelenin içine girerler. Gokka şehir hastahanesinde görevlendirilir.

Konu, özetle bu... Kitapta dikkat çeken bir husus vardır ki Rus'un beyin yıkamada (Cengiz Aytmatov'un tabiriyle mankurtlaştırmada) gösterdiği başarıyı anlatması bakımından önemlidir. Gokka, eserin sonlarına kadar Stalin'den ümidini kesmez. Onun bu sürgün işiyle alâkası olmadığı, er-geç kendileriyle ilgileneyeceği inancını taşır. Çünkü, "Babadan da anadan da Stalin değerlidir" (Sayfa, 223) doğrultusunda yetiştirilmiştir. Nice sonra Stalin'in Beria ile birlikte sürgünü plânladığını ve 1937 yılındaki Karaçay aydınlarının katliamını Stalin'in yaptığını öğrenince Stalin'in resmini duvardan indirir, parçalar ve sobada yakar.

Şimdi de kitabı okurken beynime hücum eden düşüncelerimi yazmak istiyorum.

Kitabın yazarı Halimat Bayramuk, önsözünde şöyle diyor: "Kitapta adı geçen kişilerin isimleri çoğu kez değiştirilmeden verilmiştir". Yazar, demek ki sürgün hatıralarını dinlemiş ve bu eseri meydana getirmiş. İki

* 1996'da kitabın ikinci baskısı yapılmıştır (B.K.).

** Kitabın orijinal adı: "Ontört Cıl" dır (B.K.). (Bu yazı 1997 yılının başlarında yazılmıştır).

Kasım 1943, sürgünün başladığı tarih ve kitabın da adı; tamam..** Fakat, sürgüne gönderilen yalnız Çavul köyündeki Karaçaylılar, Gokka ve yakınları değil ki... Sürgünü yaşayan nice Gokkalar, nice Karaçay Türkleri var daha. Onların çektikleri acılar, duyguları ve düşünceleri var. Belki, Kafkasya'da Halimat Bayramuk gibi birkaç kişi daha, bu hatıraları kitaplaştırmış olabilir. Yazıldıysa onların da Anadolu Türkçesine aktarılıp bizlere ulaştırılması, yazılmadıysa hatıraların derlenmesi ve mutlaka kitaplaştırılması gerekir. O hatıraların unutulmaması gerekir. Çünkü sürgünden de öte "En acı şey, insanın insanlığının ayaklar altına alınmasıdır. Meğer çok kolaymış". (Sayfa, 52). İnsanlığımızı ayaklar altına bir daha aldirmamak için, bu hatıraları kitap kitap okumak ve unutmamak istiyoruz.

Bunların yanında, Türkiye'ye, Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya da gidip yerleşen Karaçaylılar var. Dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, Karaçaylılar, o göçleri, göç zamanındaki duygu ve düşünceleri, yeni yerlerindeki yaşayışlarını, Kafkasya'daki adetlerini ve kültürlerini; kültürlerinin yeni yerlerdeki durumunu yazıya geçirmelidirler. Bütün bu söylediklerim, aslında dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar diğer Türk insanları ve boyları için de geçerlidir.

Karaçaylılar, önce konuşulan ve terkedilen bütün kelimelerini derlemeli, mevcut yetersiz sözlüğün yerine daha hacimlisini hazırlamalıdır. Deyimler ve atasözleri de ayrı kitaplar hâline getirilmelidir.

Bütün bu hatıraları yazmak, Kafkasya'daki ve dünyanın diğer yerlerindeki Karaçay-Türk kültürünü tespit etmek söylendiği gibi kolay değil, fakat bir tarafından başlanması gerekir ki, gençlerin şuurlu yetişmesi için bu çalışma şarttır. Bu kutsal ve milli görev de öncelikle Karaçay Türklerine düşmektedir. Başka boya mensup Türk insanı, Karaçaylıları anlatmakta onlar kadar başarılı olamaz.

Bu çalışmalar yapılacak, eserler ortaya konulacak ki birbirimizden haberdar olacağız. Haberdar olunca, eserlerdeki hatıraların tesiriyle duygulanacak, sevinç veya üzüntülerimizi paylaşacağız. Birbirimizin derdi veya sevinci kalplerimize dolacak ki, Türk Milleti'nin birlik ve beraberliği ancak böyle sağlanacaktır. **İki Kasım 1943** adlı roman, Cengiz Dağcı'nın ve Cengiz Aytmatov'un eserlerinin yanında, bu anlamda yerini almış bulunmaktadır.

Eseri okurken aklımdan şu düşünceler de geçti: Rus, Karaçaylıları ve diğer Kafkas ve Kırım Türklerini sürgüne gönderdiği zaman, o insanlar arasında ufak tefek de olsa anlaşmazlıklar mevcutmuş. Rus, sürgün anında, "şu şununla anlaşamıyor, şunu yurdunda bırakalım" gibi bir anlayışın içine girmemiştir. Türk adını ve kültürünü taşıyan herkesi yerinden yurdundan etmiştir.

Aynı durumu Türkiye Cumhuriyeti için düşündüm. Bu ülkenin insanları olarak sanki birbirimizi düşman gözüyle görecektir şekilde ayrılıklar icad etmekle meşgulüz. Dün, solcu-sağcı diye kırdırdılar birbirimizi. Bugün Alevi-Sünni, İâik-antilâik, Kürt-Türk gibi meselelerle bizi birbirimizle uğraştırıyorlar. Rus veya başka bir millet, fırsatını bularak gelse ve sürgün dahil nice kötü muamelelere tabi tutsa, bu ayrımlarla ilgilenir mi? Ne Alevi dinler ne Sünni, ne sağcı dinler ne solcu; ne de Kürt veya Türk diye ayırım yapar. Hepsini aynı muameleye tabi tutar. Öyleyse diyorum, **İki Kasım 1943** gibi eserlere, Millet olarak birlik ve beraberliğimizi pekiştirmek açısından çok ihtiyacımız var.

Bu düşünce ve duygular içinde yazar Halimat Bayramuk'u ve eseri Anadolu Türkçesine aktaran Dr. Yılmaz Nevruz'u, bu büyük hizmetlerinden dolayı kutluyorum. **İki Kasım 1943**'ü önce Karaçay Türklerine olmak üzere milletimin her ferdine tavsiye ediyorum.

AHMET YESEVİ VAKFI
İMAM ŞEYH ŞAMİL'İN 200. DOĞUM YILI
MÜNASEBETİYLE PANEL DÜZENLEDİ

Merkezi Ankara'da bulunan Ahmet Yesevi Vakfı İmam Şeyh Şamil'in 200. doğum yıldönümü münasebetiyle bir panel düzenledi. Kalabalık bir izleyicinin büyük ilgiyle takip ettiği panel, tarihi Türk Ocağı binasının tiyatro salonunda gerçekleştirildi.

25 Ekim 1997 Cumartesi günü saat 14.30'da, Ahmet Yesevi Vakfı'nın değerli mütevelli heyet başkanı Hürriyet Ersoy Hanımefendi'nin açış konuşmasıyla başlayan panel saat 18.00'e kadar aralıksız devam etti.

AHMET YESEVİ
VAKFI

Paneli, bütün mesaisini Türk Dünyası'nın gelişmesi ve mutluluğu için harayan değerli fikir ve siyaset adamı ve eski Kültür ve Devlet Bakanı sayın Namık Kemal Zeybek yönetti.

Konuşmacılardan Osman Çelik, "İmam Şeyh Şamil'in Hayatı ve Mücadelesi", Dr. Yılmaz Nevruz "İmam Şamil'in Devlet Siyaseti ve Birleşik Kafkasya İdeali", Ahmet Hazer Hızal "İmam Şeyh Şamil ve Müridlerinin Dünyası" ve Prof. Anıl Çeçen "19. yy.'da Kuzey Kafkasya'nın Siyasi Yapısı" konularını işleyen birer tebliğ sundular.

Tebliğlerin sunulmasından sonra dinleyiciler tarafından tevcih edilen sorular cevaplandırıldı. Bu arada Sn. Muzaffer Özdağ da söz alarak kısa bir konuşma yaptı. Oturumu yöneten sayın Namık Kemal Zeybek Beyefendi'nin veciz yorum ve kapanış konuşmasından sonra tekrar kürsüye gelen Vakıf mütevelli heyet başkanı Hürriyet Ersoy Hanımefendi'nin teşekkür hitabıyla panel sona erdi.

İmam Şamil'i anmaya vesile olan bu güzel panelde pek çok ildeşimiz bir biriyle görüşüp hal hatır sorma fırsatını da buldu.

Türkiye'de faaliyet gösteren pek çok Kafkas Derneği İmam Şamil'in 200. doğum yıldönümü anlaşılmaz bir sükût ve atalet içinde geçirirken Ahmet Yesevi Vakfı'nın büyük İmam Şeyh Şamil'i hatırlaması her türlü takdirin üzerindedir ve derneklerimize örnek teşkil edecek bir incelik taşımaktadır. Başta Sayın Namık Kemal Zeybek Beyefendi olmak üzere, mütevelli heyet başkanı sayın Hürriyet Ersoy ve çalışma arkadaşlarına ve panelin düzenlenmesinde emeği geçenlere şükranlarımızı sunuyoruz.

B. Kafkasya